Самостійна Україна

INDEPENDENT UKRAINE

З М І С Т

Ч. 3-4 (3-7-308) **Березень — Квітень 1974**

"INDEPENDENT UKRAINE„
Published by Ukrainian American Publishing Co., Inc.
2315 West Chicago Avenue, Chicago, Ill., 60622 USA
Editor in Chief Denys Kwitkowsky

Видає Видавнича Спілка в Чікаґо, Ілл. ЗСА
Головний Редактор: Денис Квітковський
Відповідальний Редактор: Михайло Панасюк

Статті підписані автором не обов'язково збігаються з поглядами Редакції, а тому за їх зміст Редакція «Самостійної України» не відповідає.

Адреса Редакції:
DENYS KWITKOWSKY
7012 Michigan Avenue
Detroit, Michigan 48210. USA

Адреса Адміністрації:
INDEPENDENT UKRAINE
2315 W. CHIGAGO AVENUE
CHICAGO. ILL. 60622 USA

ЧІКАҐО ДІТРОЙТ

САМОСТІЙНА УКРАЇНА

Орган
Організації Державного Відродження України (ОДВУ)
та
Ідеологічно Споріднених Націоналістичних Організацій
(ІСНО)

Рік XXVI Березень — Квітень 1974 Ч. 3-4 (3-7-308)

КАРПАТСЬКА УКРАЇНА

15 березня минуло 35 років з дня, коли в маленькому містечку Закарпаття, в Хусті, маленька гілка українського народу, устами свого демократично вибраного сойму, проголосила свій Закон ч. 1, який звучав так:

§ 1. Карпатська Україна є Незалежною Державою.

§ 2. Назва Держави є Карпатська Україна.

§ 3. Карпатська Україна є Республікою, на чолі з Президентом, вибраним Соймом Карпатської України.

§ 4. Державна мова Карпатської України є українська мова.

§ 5. Барва державного прапору Карпатської України є синя і жовта, при чому синя є горішня, а жовта долішня.

§ 6. Державний герб Карпатської України є дотеперішній крайовий герб: ведмідь у лівім чорнім полі й чотири сині та три жовтні смуги в правому півколі та тризуб св. Володимира Великого з хрестом на середнім зубі. Переведення цього місця закону залишається окремому законові.

§ 7. Державний гимн Карпатської України є Ще не вмерла Україна.

§ 8. Цей закон зобов'язує зараз від його прийняття.

На тему проголошення української держави під назвою Карпатська Україна написано багато. Але не буде зайвим пригадати собі й передати, як світлу спадщину, нашим нащадкам, що:

Проголошення Карпатської України відбулося в місяці березні — в місяці Шевченка. Цей факт є немов символічним виконанням на частині українських земель Заповіту Шевченка:

Вставайте,
Кайдани порвіте
І вражою злою кров'ю
Волю окропіте.

Нерівна, коротка, але віддана, героїчна й жертвенна бородьба за

державну самостійність Карпатської України відбулася соборними силами всієї української нації. Бо хоч акт проголошення й повну відповідальність за нього взяли на себе батьки й матері, сини й доньки самого Закарпаття, то в процесі будови й оборони нової держави взяли діти всіх земель України — від Карпат аж по Кавказ. І цей психологічний момент мав величезну ідейно - політичну вагу для наших дальших змагань за національно - державну свободу України.

В цій соборницькій акції будови й охорони Карпатської України взяли участь також і українці «не в Україні сущі», знову згідно з закликом Шевченка. Величезну ролю відіграла тут нерозбита тоді ще, єдина Організація Українських Націоналістів. Свою цеглину вклала в об'єднану українську акцію й Організація Державнаго Відродження України з її Братніми Ороанізаціями.

І на кінець:

Проголошена дня 15 березня 1939 р. Карпатсько-Українська держава, та її збройна оборона, була єдиним у той час актом спротиву могутньому походові гітлерівської Німеччини на здобуття й скорення своїй волі цілої Европи, — а може й світу. І хоч встояти не було сили, то була мужність стати в обороні правди, в обороні свободи й скропити цю волю до самостійного життя кров'ю найкращих України.

Карпатська Україна впала під ударами сильніших ворогів, але леґенда Карпатської України залишиться назавжди одним з найкращих виявів державнотворчих сил України.

І коли вже шукати святих місць для українця — то в Космачі... Крадіжка у святих місцях завжди каралась дуже суворо. Українці ж поки що дозволяють чужинцям безкарно розтягати національні реліквії із своєї Мекки... До краю ограбленний, зматеріялізований і спустошений, занурений у стан публічного напівсну, українець наших днів не реаґує на удари — часом дуже дошкульні. Апатія, з якою українська інтеліґенція зустріла пограбування Довбушівської церкви, чудово це довела.

Навіть у народів, доля яких склалася щасливіше, ніж наша, небагато є таких незабруднених джерел, бастіонів з таким могутнім інстинктом Опору, як Космач. Їх пильно бережуть — бо то і скарбниця, і школа водночас...

Дехристиянізація, колективізація, індустріялізація, масове переселення з села до міста — усе це було небаченим в історії України розбиттям традиційних структур, катастрофічні наслідки виявились ще далеко не повністю. Але вже й зараз видно, що може зродити хворий, пошматований організм.

Валентин Мороз: Хроніка Опору

Т. ШЕВЧЕНКО Й УКРАЇНА

«Встань же, Боже, поможи нам
Встать на ката знову...»
Тарас Шевченко

В місяці березні кожного року вся Україна — на своїй і на не своїй землі — урочисто відзначає пам'ять Тараса Шевченка й відновлює духову єдність з цим своїм найбільшим Сином.

Тарас Шевченко давно переніс ролю найбільшого поета - генія України, ролю апостола - будителя свого народу, ролю Людини. Він перетворився, переродився в уяві, в душі, в серці й навіть в умі української нації з Людини - Пророка в невломний людськими відчуттями безсмертний Дух України. Він став для нас не тільки символом невмирущости української нації, не тільки прапороносцем нашого змагу до свободи, до закріплення за нашою нацією гідного місця в духовій мозаїці великих, творчих націй світу, — Шевченко став усібленням нашої національної індивідуальности, української нації.

Наші сьогоднішні борці за свободу в Україні йдуть у вирішальний бій з ворогом України з Ним і в Його імені. В'ячеслав Чорновіл починає свій збірник портретів двадцяти «злочинців» у творі «Лихо з розуму» мотгом із Шевченка:

Отак і ви прочитайте,
Щоб не сонним снилось
Всі неправди...
Щоб ви роспитали
Мучеників: Кого, коли,
За що розпинали!

Листи наших героїв - мучеників із заслання часто згадують Тараса й навіть горді з того, що — часто лукава, — доля України і їх заслала в чужі землі, туди, де жив, мучився, але творив і не каявся Тарас... Бо, як писав із заслання Панас Заливаха в свому листі до Івана Світличного,

«Всі віримо, що любов до Батьківщини не є злочин, а святий обов'язок громадянина».

Велика українська еміграція в цілому світі не тільки урочисто святкує щороку День Тараса, але й спорудила йому в столицях вільного світу величні пам'ятники.

Не маючи сили заслати, вбити, або хоч викорінити його ім'я з душі і з пам'яти української нації, — бо він вічний і не підвладний ніякій людській силі — , Москва також будує йому пам'ятники, намагаючись у той самий час представляти його в фальшивому світлі, в світлі забріханої марксистсько - ленінської теорії, мовляв Шевченко був борцем-піонером у рядах клясових пролетарів - інтернаціоналістів. Так, Шевченко був за свободу для всіх народів і за гідність для кожної людини,

але в цю категорію свобідних народів і свобідної людини він перш за все включав українську націю та українську людину.

Любов до України була законом його життя. Він готов був навіть зважитись на найбільше святотатство, принести найвищу жертву з любови до України. Він жив Україною й для України.

Своїм віщим духом він відродив світле минуле України й закликав усіх нас, живих, мертвих і ще ненароджених, в Україні і не в Україні сущих, стати одною лавою — «громадою обух сталить» до боротьби за відновлення свободи української нації.

Тому він осуджував Бнгдана (Хмельницького), цього, «нерозумного сина», за його Переяславську угоду з віроломними московськими володарями, бо замість дійсної дружби двох вільних народів, Москва підступом, зрадою й силою потолочила свободу українського народу. Шевченко гірко нарікає, що навіть козацькі могили, ці свідки слави минулого, «москаль розриває». І це діється по сьогоднішній день.

Найгірше лихо в тому, що свої власні перевертні помагають москалеві

«Господарювати
Та з матері полатану
Сорочку знімати».

Маючи на увазі цих перевертнів, цю «грязь Москви», Шевченко в розпуці питає:

За що боролись ми з ляхами?
За що ж ми різались з ордами?
За що скородили списами
Московські ребра??..

Але помимо всього нещастя, помимо нової неволі Шевченко молиться до Бога:

Встань же, Боже, поможи нам
Встань на ката знову!

І вірить, що

Встане Україна
І розвіє тьму неволі,
Світ правди засвітить,
І помоляться на волі,
Невольничі діти!..

Чи готові ми здійснити вже сьогодні цей святий Заповіт? Це справа особистої совісти й національної чести кожного з нас.

Д-р Денис Квітковський

ПОДІЇ В Т. ЗВ. СССР ТА В УКРАЇНІ І МИ

I

В статті «Новітній Віденський Конгрес і ми» /див. «Самостійна Україна» ч. 4 - 8 за липень - серпень 1973/ я писав: «Щойно закінчена Конференція 35 держав у Гелсінкі, це тільки перша фаза до створення «нової Европи». Друга фаза почнеться... в Женеві, де експерти держав - учасників намагатимуться зформулювати й конкретно спрецизувати умови, на яких мав би базуватися мир і співпраця в Европі... Тому, на нашу думку, в Женеві мусить бути й працювати неофіційна українська делеґація, складена з найкращих для такої справи українських діячів, з правом репрезентувати офіційно всю українську еміґрацію, а неофіційно бути речником справедливих національно - політичних домагань усього українського народу. Єдиний український фронт у Женеві важливий так з моральних і національних причин, як і з причин чисто практичних. Ні одна з існуючих наших організацій не в силі ані фінансово, ані добором кваліфікованих людей виконати це історичне завдання. Якщо ми не спроможемось на такий спільний, всеукраїнський чин, історія нас засудить, а наші нащадки нас проклenуть.»

Знаємо, що такі конференції відбуваються в Женеві, але в них не представлена Україна. Дійсна Україна мовчить, «бо благоденствує», а говорить за неї «братерська» Москва; «еміґраційна Україна» також мовчить, бо... зайнята іншими «державними актами», «патріярхатами» творенням нових — і зайвих — комісій, будованням хмародерів і всякими іншими внутрішніми, на жаль, чварами.

Кілька прикладів.

II

1. «Становище« ДЦ УНР і ОУН р.

В офіційному органі ОУН р «Вісник« (ч. 12 за грудень 1973) читаємо: «Нещодавно в українській політичній дійсності сталася важлива подія: проголошення спільного «Становища до подій в Україні і у світі». підписаного Ярославом Стецьком і Миколою Лівицким, в якому УНРада в цілому та її найвищий речник, президент УНР в екзилі, визнають, Державний Акт 30 червня 1941 р. нарівні з Державними Актами 22 січня 1918 /1919 рр. що їх революційно - визвольний націоналістичний табір — ОУН — УПА — УГВР — завжди визнавав.»

В справі цієї «важливої» події в українській політичній дійсності» ми писали: **«Вітаючи кожний акт національного єднання та не пересуджуючи значіння, ваги й щирости** т. зв. «Становища до подій в Україні і в світі» (див. «Самостійна Україна», чч. 11-12 за листопад - грудень 1973), ми рівночасно висловили там деякі думки й сумніви щодо того «Становища». І ми, мабуть. не помилися. В цьому переконує нас якраз стаття з «Вісника», яка суть і найбільше значення цього «Становища» бачить не в висловлених у цьому «Становищі» думок і поглядів «до подій в Україні і у світі» але навпаки. у факті визнання «УНРадою в

цілому та її найвищим речником, президентом УНР в екзилі... Державного Акту 30 червня 1941 р. нарівні з Державними Актами 22 січня 1918,19 рр.»

Не будемо аналізувати тут правної й політичної сторони цього «визнання»; це роблять інші з пристрастю, гідною ліпшої уваги. Час і історія колись винесуть свій вирок у цій справі. Але, чи час і пора якраз тепер займатися цими леґалістичними проблемами нашої державности? Сучасні історичні події в Україні вимагають від нас не леґалістики, але політично-революційних, конкретних дій у визвольних змаганнях нації. Ми ж частина української нації, тому нам не вільно стояти збоку, кидати революційні фрази в сторону Москви і в той самий час присвячувати наш час, нашу енерґію, наші думки й наші дії на легалістичні ребуси. Будьмо реалістичні: що і як допоможе сучасній визвольній боротьбі української нації той факт, чи акт 30 червня 1941 р. був «державним актом на рівні з державними актами 22 січня 1918-19 рр.», чи ні?!

Справа була б цілком інша, якщо б згадане «Становище» було актом щирого об'єднання в конкретній співпраці визнавців державного Акту 22 січня 1918 року і акту 30 червня 1941 р., без огляду на те, чи леґально «акт 30 червня 1941 р.» був «державним актом». На жаль, зараз так не є. Хочемо вірити, що так буде. Але буде таке об'єднання «Актів» і наших національних сил тільки тоді, коли вся наша увага й енерґія, вся наша щоденна політика й наше сумління йтимуть у напрямі такого щирого й нелукавого об'єднання всіх нас в одному — єдиному українському визвольному таборі. Таким об'єднуючим центром для всіх нас може бути ДЦ УНР, але для цього всім нам треба більше доброї волі, а менше партійного патріотизму або провідницького амбіціонерства.

В дусі дійсного об'єднання всіх наших сил в ім'я спільної всім нам української справи — української свободи говорив на 1 СКВУ Голова ПУН, ред. Олег Штуль. Тоді він простягнув братерську руку з закликом до конкретного, творчого об'єднання всіх наших сил на еміґрації до боротьби за свободу України. В цьому самому дусі був і заклик Проводу Українських Націоналістів напередодні Другого Світового Конґресу Вільних Українців (див. «Українське Слово» від 28 жовтня 1973 р.). В цьому заклику ПУН, між іншим, сказано, що успіх нашої боротьби за фізичне й духове існування нашої нації, за її повну свободу буде запевнений тільки тоді, коли в цій боротьбі візьмуть участь **«усі сили українського народу,** без уваги на їхні ідейно - програмові, політичні чи тактичні розходження». Це завдання часу. Леґітимність того чи іншого державного акту вирішить історія. Важливий успіх, перемога, а не «акт». А зрештою: скільки «проголошень» української державної самостійности нам треба? Не досить одного? Всі народи світу мають тільки одне проголошення своєї державної самостійности...

Ще дещо про Другий СКВУ („Становище" — „Організацій Визвольного Фронту")

Виглядало, що — без огляду на всякі процедурально - статутові недотягнення — Другий З'їзд Світового Конґресу Вільних Українців закінчився успішно й що нам залишилося тільки завдання виконати те, що наложив на нас цей з'їзд. Ніхто не заперечував — і не заперечує — законности рішень Другого З'їзду СКВУ, хоч у нашій пресі появилася ціла серія критичних зауважень на ті чи інші недомагання й недотягнення. Але це вже

така суть демократії. Черчіль мав був сказати, що найгірша форма державного управління — це демократія. Але, на жаль, людський ум не найшов кращої заміни для демократії." Так звана «совєтська демократія» це абсолютна автократія, безмилосердна диктатура малої кліки «партійних вождів», для яких людина й цілі нації є бездушними предметами, з якими вони поводяться згідно з своїми примхами, ба навіть злочинними задумами

На щастя, не маючи фізичної сили, ми тільки нещадно критикуємо, коли щось не пішло «по-нашому». Такій безсовісній критиці піддав дехто другий СКВУ.

От офіціоз ОУНр «Шлях Перемоги» в числі від 23 грудня 1973 р., побіч серії позитивів на 2-му СКВУ, бачить і «ряд неґативних моментів», які, до речі, зводяться до особи М. Плав'юка та до «його однодумців». «Базою СКВУ є узгіднення партнерів у всіх питаннях», — пише «Ш. П.». Але цього узгіднення не осягнено, а ніхто, «крім однодумців Плав'юка... навіть не допускав..., що він готується на президента СКВУ..., бо всі знали, що уступаючий президент СКВУ мґр. Антін Мельник приналежний до середовища ПУН-у, як і Плав'юк, і обирати на це становище знову когось з того самого середовища, означає не тільки нетакт, але викликало б невдоволення. Тому Плав'юк уклав підступний плян і думав його провести в життя», так пише «Шлях Перемоги».

На жаль «Ш. П.» чомусь не зраджує своїм читачам змісту того «підступного пляну» Плав'юка.

Але якщо мова про політику й «узгіднення» вибирати на президента СКВУ шляхом «ротаційности», тобто, кожний раз когось з іншого середовища, то такого «узгіднення», мабуть, немає; а якщо б навіть і було, то суперечило б воно засаді вибору на президента СКВУ **найкращої людини,** без огляду на приналежність такої людини до того чи іншого «середовища». А вже найгірше, така нездорова засада «середовищ» суперечила б змістові й духові самого СКВУ, який є і має бути суспільно - громадською, а не політичною установою. Поняття «середовище» має в нашому щоденному розумінні політичне значення. А засаду аполітичности СКВУ захищають і бандерівці (див. «Визвольний Шлях» ч. 11-12 за листопад-грудень 1973 р., в статті Б. Озерського п. н. «Після Другого СКВУ»). В цьому журналі бандерівці правильно підкреслюють, що СКВУ є «координаційним центром **громадських** (підкреслення «В. Ш.») організацій», тому, як громадська організація, «СКВУ мусить знати межі своїх компетенцій, не втручатись у справи, які до нього не належать, не позувати як якийсь центр національно - визвольної дії на чужині. Він не репрезентує політичних сил української еміґрації, ані, тим більше, визвольних сил України...»

Скажімо, що це так (хоч, можливо, і треба мати деякі сумніви до твердження, що, мовляв, СКВУ не сміє «позувати, як якийсь центр національно-визвольної дії на чужині», бо справа визвольної дії є справою **всіх нас,** а не тільки «визвольного фронту»), але тоді запитаймо: як погодити тезу повної аполітичности СКВУ з тезою «середовищ» у виборі президента СКВУ? Нам здається, що на президента СКВУ треба завжди вибирати **найліпшу людину,** без огляду на її приналежність до якогось політичного «середовища». А кандидат на президента СКВУ буде майже завжди належати до якогось «середовища», бо найліпші люди в кожній громаді — це люди з «політичним інстинктом», тому, як правило, вони завжди належать до якогось політичного «середовища».

Важливо, щоб, займаючи пост президента СКВУ, така людина не вносила в цю громадську організацію свого **партійного патріотизму.** Віримо, що такою людиною є перший заступник президента СКВУ, д. Микола Плав'юк. Він напевно зуміє поставити загально-громадське добро понад інтереси свого «середовища».

Буде доречно ствердити тут, що на пост президента не було кращого від Миколи Плав'юка кандидата на Другому З'їзді СКВУ. З повним респектом і признанням колишніх заслуг о. д-ра В. Кушніра, — треба зауважити, що його вік (понад 80 років!) говорив проти його кандидатури. Але, раз вибрали його на цей преважливий пост, ми повністю й без застережень шануватимемо його особу й його становище президента СКВУ.

На цьому можна б закінчити наші додаткові міркування на тему Другого СКВУ. Але не вільно обминути мовчанкою деякі твердження і заключення Б. Озерського в згадуваній вище його статті з «Визвольного Шляху». Поминаючи часто вуличний стиль тієї статті, ми спинимося коротко на деяких твердженнях - заключеннях, які, на нашу думку, переходять не тільки межі моралі й людської гідности, але мають посмак злочинного донощицтва. Основний, несумлінний напад є звернений на особу М. Плав'юка, який в своєму «амбіціонерстві» (читаємо там), намагався «за всяку ціну», «пер фас енд нефас» стати президентом СКВУ, «навіть ціною розвалу СКВУ». Для цього Плав'юк, мовляв, створив якусь «чорну раду» (на жаль, і в цьому випадку «Визвольний Шлях» **не вміє** подати ближчих інформацій про цю мниму «чорну раду»!), а «роз'юшена демагогами частина плав'юківської (?) публіки перетворила Конгрес на віче черні». До цієї «черні» належав і автор цих рядків, і проф. Янів, і делегат (член Президії СКВУ) з Австралії, і наша молодь, і величезна більшість З'їзду Другого СКВУ! Якщо таку «чернь» міг зорганізувати на якійсь «чорній раді» М. Плав'юк, то він геніяльний організатор...

Але «Визвольний Шлях» іде ще дальше. Ось дослівно дві цитати:

«А дві вулиці далі, у готелі, резидувала делегація КГБ з Києва, розсилала листівки, підсилала й своїх людей до «публіки», і так почалася справжня «чорна рада», справжній польський сейм із рейтанівським «не позвалям».

А трошки нижче і таке твердження «В. Ш.»:

«Демагоги, в тому й інфільтровані й обдурені каґебістами з Києва, що розташувалися поблизу СКВУ, програли, але, згідно з волею КҐБ, намагалися скинути вину на прихильників ОУНр, як на «винуватих» за хаос і «чорну раду», а не на п. М. Плав'юка, який за всяку ціну, не зовсім ясно з яких причин, навіть коштом розбиття СКВУ, хотів стати його головою. Але не пощастило ні КҐБ, ні п. Плав'юкові». Іншими словами, М. Плав'юк, КҐБ і «чернь» створили «чорну раду», щоб повалити СКВУ. Таке твердження органу «Визвольного Фронту» повинен розглядати суд.

І такі злочинні речі пишуться на сторінках «визвольного фронту» в той час, коли українська нація потребує нашої повної уваги й допомоги. Замість скерувати нашу **об'єднану** енерґію й увагу на допомогу «воюючій і нескореній» Україні» (уживаю тут термінологію визвольнофронтівців), замість **об'єднано** боронити права України на державну самостійність у Женеві, де великі світу цього готові дати своє благословення на недоторканість границь московської СССР і на невтручання у «внутрішні справи» цієї нової, ще гіршої від царської, тюрми

народів, — «Визвольний Фронт» з президентом УНР в екзилі видає «становища» про різні «державні акти» та спричиняється до громадянської війни внутрі нашої великої патріотичної громади. Зайняті цими «актами» й «становищами», вони не чують Шевченкового «Схаменіться, будьте люди»...

Український Конгресовий Комітет Америки

Не справами України займається й Український Конгресовий Комітет Америки (УККА). До Дев'ятої Конвенції УККА, величезна частина нашої національної енергії (маю на увазі час після Другої Світової Війни) ішла: в одних — на «опанування» цієї загально - національної інституції в ЗСА, а в других — на її «оборну». Цю непотрібну, ба навіть шкідливу «гру» принесла на американську землю частина нової політичної еміґрації. І так, на 9-ій Конвенції УККА т. зв. Організаціям Визвольного Фронту вдалося «здобути» цю всенаціональну твердиню. (Було б дуже корисно й цікаво, якщо б той самий Б. Озерський описав перебіг тієї «історичної» Дев'ятої конвенції УККА).

І що сталося? Фактично нічого, якщо не брати до уваги факту, що всяке живе тіло — в тому числі й організація — якщо не росте нидіє й гине.

Від 9-ої Конвенції УККА не зроблено нічого нового в ділянці організації наших національних сил на терені ЗСА, а ще менше або також нічого не зроблено в справі допомоги Україні Збільшилося тільки число так званих керівних органів УККА. Сьогоднішня Екзекутива УККА начислює, мабуть більше членів, ніж первісний склад усіх органів УККА. А яка користь із цього? Ніяка, якщо не числити, що на подорожі й інші видатки в зв'язку з засіданнями цієї Екзекутиви — та ще й Політичної Ради — можна майже до цента вичерпати сто тисяч-доляровий Національний Фонд.

УККА в його сьогоднішньому складі:

Стратив цілковито зв'язок з тереном;

Розбив громаду на різні ворогуючі табори;

Привів до величезного занепаду національно - громадської жертвенности, що виказує до крайности збіднілий або закостенілий Національний Фонд;

Не здобувся на ніяку нову концепцію допомоги Україні, чи краще, не зумів знайти ніякої концепції своєї праці, а тому:

Живе старими гаслами й звучить, як зужита грамофонна платівка;

Не влив ані крихітки свіжої крови в свою працю.

Це лиш кілька прикладів бездарности УККА. Для цікавости й для підтвердження моїх тверджень, пропоную читачам прочитати, наприклад, хоч би звіт проф. Лева Добрянського, голови УККА десять років тому й порівняти його із звітом, який надрукувала «Свобода» в числі з дня 12 березня 1974 р. В своєму останньому звіті проф. Л. Добрянський, — пише «Свобода», — «зупинився довше над такими справами, як святкування Дня Незалежности 22 січня, заходи для ратифікації Міжнародної конвенції проти народовбивства, дальші старання в справі зголошеної в Конґресі резолюції про випуск поштової Шевченківської марки в серії марок про людські права, відгомін на наше використання (!) справи Солженіцина для оборони українських дисидентів, відповідне відзначення — також під знаком людських прав — десятиріччя пам'ятника Тарасові Шевченкові у Вашінґтоні в червні цього року, відповідне використання 15-ої річниці схва-

лення Конґресом резолюції в справі Тижня Поневолених Націй, українська участь у підготовці 200-річчя Американської Незалежности в 1976-му році та ряд інших справ».

От вам наявний образ «праці» УККА. Інші звітодавці не внесли нічого нового, що могло б оправдати існування УККА. Очевидно, проф. Лев Добрянський міг ще говорити про крах його — і Визвольного Фронту — «азійської політики», але пощо деморалізувати такими вістками українську громаду? «Свобода», як писав колись її головний редактор, інформує українську громаду тільки про те, що її будує, а не деморалізує.

Але вернімся до «звіту» проф. Л. Добрянського. До речі, це не звіт, це на новий лад переспівана стара пісня. І ми не обвинувачуємо за це проф. Л. Добрянського. Не обвинувачуємо за це й Організацій Визвольного Фронту. Обвинувачуємо себе самих і всю українську громаду. Голові УККА українська справа чужа; він її не знає й не розуміє. Він не має доступу до українських джерел — старих і сучасних, — то як може він бути речником української справи в ЗСА? Чужинні знавці Совєтського Союзу володіють російською й українською мовами, а проф. Л. Добрянський не навчився навіть кілька слів по-українськи, хоч би для того, щоб говорити ними тоді, коли передає комусь Шевченківську Грамоту Волі...

Щоб гідно й корисно виконувати свої завдання, УККА мусить ґрунтовно змінитися й допасуватися до нової структури української американської громади. Коли постав УККА, базу української американської громади творили обезпеченеві братерські союзи. Сьогодні цей стан основно змінився. Ми маємо цілу серію **нових** професійних організацій (лікарі, адвокати, інженери та ін.), економічних (особливо кредитові спілки), молодечих і ін. Преважливим чинником стали й наші Церкви. Але в сьогоднішній організаційній структурі УККА всі вони мають тільки периферійну ролю. А так не сміє бути.

Для прикладу згадаємо тільки Товариство Української Коопер а ц і ї (ТУК), яке в ЗСА має 23 клітин - кредитівок, 25 тисяч членів і кругло 40 мільйонів долярів капіталу. Тільки чікаґська кредитівка «Самопоміч» має кругло 12 мільйонів долярів капіталу, за нею йде Нью-Йорк з кругло 10 міл. долярів, Детройт з 8 мільйонів долярів капіталу і т. д. А яка роля їх в керівних органах УККА? Майже ніяка.

Ці потенціяльно великі сили в нашому громадському житті лежать невикористані, бо їх майоризують братерські союзи, а політичні «середовища» оцінюють їх з точки зору їх політичної льояльности. Але так далі бути не може. УККА треба перебудувати згідно з новою структурою української громади в ЗСА й віднайти для нього його дійсну мету, яку цілковито занедбали сьогоднішні керівні органи цієї такої потрібної української центральної установи в ЗСА. Бо сором і ганьба падає на всіх тут, коли читаємо звіти Екзекутиви УККА, в світлі історичних подій на нашій несвоїй землі.

Солженіцин

І в той час, коли так звана «самостійницька» частина українських політичних «середовищ» в поті чола працює над довжелезними «становищами», які, до речі, нічого нового не вносять у нашу визвольну політичну концепцію, друга частина до втоми повторює старі, заяложені фрази, святкує, та з запопадливістю, гідною кращої справи, шукає нових ювілеїв. Для одних доля України має вирішуватися на еміґрації, і тут має відбутися «останній бій», а для других сучас-

ність не існує, вони вірять тільки в «історію» й тому несуть хвалу різним ювілеям. Події в світі і в Україні мають для них другорядне значення.

Тому з новою концепцією політичної організації сходу Европи й ліквідації так званого СССР вийшли не ми, а росіянин Александр І. Солженіцин. Щоправда, ми деклямували й далі деклямуємо про розподіл СССР чи Росії, але ми ніколи не шукали й не знайшли серйозної концепції — як це розчленування перевести в життя. Заради правди, мушу ствердити, що й політичне «середовище», до якого я належу, не вийшло з ясною концепцією нового порядку на Сході Европи, включно з розчленуванням московського СССР і створенням на його руїнах самостійної української держави. Але ми щонайменше шукали, занедбавши недавні ще «державні акти». А мала такі акти й ОУН.

Єдині, мабуть, що виступили з «новою» концепцією «рятування України», чи може рятування її культури для домашнього вжитку, визнавши анексію України Москвою як законний міжнародний «акт», це був і є мюнхенський професор і його чікаґівський учень і спонзор та група політиків, яка «радить» визнати Українську Совєтську Соціялістичну Републіку за українську державу, а потім — побачимо. Але українська спільнота, тут і там, відкинула обидві концепції як нереальні й шкідливі.

І от з'являється А. І. Сонженіцин, чистокровний росіянин, і пропонує конкретну концепцію упорядкування евразійського простору, яка включає і розчленування СССР та створення дійсної, **національної Росії,** зрікшися України й інших «совєтських республік». Пропонує таку концепцію Солженіцин не з любови до України чи до інших поневолених Москвою націй, але з любови до Росії і з турботи за її майбутнє.

Іншу концепцію пропонує Андрей Д. Сахаров, другий росіянин, який хотів би зближення Росії до Заходу, її демократизації, залишаючи, мабуть, недіткненою «совєтську» імперію. В цьому є велика концепційна розбіжність між Сахаровим і Солженіциним щодо майбутнього Росії, хоч обидва згідні в одному: сучасна російська імперія в формі СССР з її тоталітарним, злочинно - автократичним, тиранським режимом мусить перестати існувати. Сахаров хотів би надати «людське обличчя» комуністичному режимові Росії, а Солженіцин, задивлений у далеке майбутнє своєї країни, хотів би поставити Росію на її власні ноги, облишивши чужі, привезені з заходу ідеології.

В своєму листі до совєтських лідерів ще з 5 вересня 1973 р., на який він ніколи не дістав відповіді та який тепер опубліковано в вільному світі (див. «Нью-Йорк Таймс», 3 березня 1974 р.), Солженіцин закликає кремлівських володарів, в ім'я рятування Росії, зректися цілої бази їх теперішньої сили: марксистської ідеології, індустріялізації, нуклеарної вищости та імперіяльного панування над іншими націями. Для нього «гнилий захід» є нещастям Росії, бо Росія має свою місію. І замість проповідувати світову революцію й витрачати мільйони на її пропаґанду, Росія повинна звернути свій погляд на північний схід, в першу чергу на Сибір, де є не тільки досить місця поселення для російського народу, але й заселення Сибіру росіянами відвернуло б, на думку Солженіцина, також небажану й дуже небезпечну війну з Китаєм. Солженіцин пише свого листа, як російський патріот, під гаслом «Росія Перша».

В заввагах до опублікованої програми Солженіцин твердить, що його

пропозиція означає зречення панування Росії над іншими країнами, а на кінець навіть ліквідацією й розчленування Совєтського Союзу. Це місце так звучить, згідно з опублікованим текстом листа Солженіцина в «Нью-Йорк Таймс-і»: «Звичайно, такий зворот мусить означати скоріше або пізніше знесення нашої опіки над Східньою Европою, балтійськими республіками, Транскавказією, Центральною Азією і, можливо, навіть над частинами сучасної України. Не підлягає сумнівові, що ми не сміємо силою держати будь-яку периферійну націю в межах нашої країни». Після цієї цитати, «Нью-Йорк Таймс» додає від себе такий коментар (автором статті є Теодор Шабад): «Солженіцин не пояснює детально свого пляну про ліквідацію чи розчленування Совєтського Союзу, він правдоподібно уявляє собі майбутню російську національну державу, яка складалася б з теперішньої Російської Республіки та з деякої території, заселеної переважно російським населенням. В додатку до зречення свого панування над країнами Східньої Европи, автор (Солженіцин) уважає, що Кремль мав зректися також своєї контролі над чотирнадцятьма не-російськими республіками Совєтського Союзу. Ці республіки, продовжує автор статті в «Н. Й. Таймс-і», такі: Естонія, Латвія, Литва в Балтиці; Вірменія, Азербайджан і Грузія в Транскавказії; Казахстан, Киргизія, Таджикістан, Туркменія й Узбекістан в Середній Азії; Україна і дві менші республіки, про які не згадує Солженіцин — Білорусь і Молдавія».

Це, в загальних рисах, концепція Солженіцина щодо нового порядку на Північно - Східних просторах Европи й Азії, на просторах, які, на думку Солженіцина, належать до Росії і є її власністю. В ім'я цієї нової Росії, Солженіцин відкидає й західню демократію, якій бракує, пише він, «етичної бази». Він проти індустріялізації, яка занечищує повітря, тому проповідує «поворот до природи», до коня; він проти марксизму, бо це чужа ідеологія, противна душі московського селянина; він проти панування над іншими народами, бо він за свободу, а може й тому, щоб ці чужі народи не заселювали Сибіру, який є природним «життєвим простором» російського народу.

В наступних числах нашого журналу продовжуватимемо дискусію на заторкнені тут теми. Хочемо закінчити свої міркування апелем до нашої провідної верстви: залишім крамоли, залишім історії всякі леґітимності «правлінь» і «державних актів», залишім «ювілеї», бо історія якраз сьогодні вимагає від нас творчого думання, ясної візії майбутнього нації, конкретного пляну дії й беззастереженої концентрації наших духових і фізичних сил.

Чергове наше завдання, як зазначено на початку цієї статті — це негайне представництво **всеукраїнської делеґації** в кулуарах конференцій, де відбуватимуться наради щодо майбутнього Европи, в тому числі й України. Цього заступництва не в силі дати й найсильніше наше «середовище» окремо; до цього великого діла треба **об'єднаних сил всіх нас.**

Без огляду на вагу концепції Солженіцина щодо нового порядку на Сході Европи, включно з розчленуванням Росії, тощо, — його мужність і престиж у цілому світі створили для нас свого роду нову базу для виступу. І її треба використати.

СТАНОВИЩЕ ОДВУ І БО ДО ПРАЦІ УККА

Вступ

Український Конгресовий Комітет Америки (УККА) постав уже більше ніж 30 років тому, під час Другої Світової війни, під впливом пекучих вимог тієї доби. Ціль, що він ставив собі тоді, була — крім заспокоєння місцевих потреб української спільноти в ЗСА (посилення нашої спільноти та її праці, об'єднання всіх наших організацій та координація і спрямування їхньої діяльности, репрезентація перед відповідними чинниками, тощо), нести активну допомогу українському народові на рідних землях та добиватися для нього здійснення його законних прав на власну, самостійну й ні від кого не залежну державність.

І хоч положення в світі сьогодні зовсім інше, хоч наша спільнота в ЗСА зазнала ґрунтовних далекойдучих змін, та головна мета, задля якої створено колись УККА, не тільки не змінилась, але — навпаки — стала сьогодні ще більш актуальною і невідкладною.

Але зміни в нашій громаді й у світі вимагають сьогодні вже дещо інших методів праці, іншого підходу до деяких проблем діяльности УККА, а особливо, вимагають змодернізування його дієвого апарату.

Одне мусимо всеж рішуче ствердити: сьогодні УККА є для нас усіх ще більш необхідною інституцією, ніж це було яких тридцять років тому; але він, щоб відповідати своїм теперішнім завданням, потребує пристосування до сьогоднішньої доби та її вимог, потребує новітніх методів праці.

ОДВУ і Братні Організації (БО) в УККА

Організація Державного Відродження України (ОДВУ) належить до членів-основників УККА. ОДВУ й Братні Організації (БО) (Український Золотий Хрест (УЗХ), Об'єднання Академічних Товариств «Зарево», Молодь Української Національности (МУН) брали завжди активну участь у всіх корисних акціях УККА. Вони не тільки були постійно членами УККА, але й докладали всіх зусиль, щоб його праця була якнайбільш успішна й корисна для українського народу.

ОДВУ й БО завжди стояли на становищі, що УККА мусить придержуватися демократичних принципів і що в ньому мусять бути репрезентовані всі українські самостійницькі громадські чинники.

Коли ж УККА почав відхилюватися від тих принципів, ОДВУ й БО вирішили перейти в опозицію внутрі УККА. Деякі круги українського громадянства, невдоволені положенням в УККА, створили разом з ОДВУ й БО на IX. Конгресі опозиційний Комітет Громадської Єдности (КГЄ).

ОДВУ й БО пробували, при допомозі КГЄ, який здобув тоді дуже широку популярність серед громади, допровадити до необхідних змін внутрі УККА. Коли ж КГЄ, знеохочений неуспіхами цього нашого зусилля, перетворився на нову громадську централю (Асоціяцію Українців Америки — АУА), то ОДВУ й БО, які змагались до реформ УККА через внутрішню опозицію, не могли дальше брати участи в працях тієї АУА.

Відхід з рядів УККА великої частини опозиції ослабив на деякий час опозицію внутрі УККА, яку очолювали ОДВУ й БО. Але тепер ОДВУ й БО здобули вже досить сильну позицію в УККА, мають гурт здібних і впливових людей у різних органах УККА та,

що найважливіше, здобули зрозуміння для своїх домагань перевести необхідні внутрішні зміни вже й серед членів найвищих органів системи УККА. Це дає підстави для дальшої акції та для ступневої реалізації накреслених цілей.

Наша ціль в УККА

ОДВУ й БО від самого початку й аж до сьогодні вимагали, щоб УККА не був тільки формальною централею всіх наших установ і організацій в ЗСА, але щоб він старався активно розбудовувати й посилювати життя нашого суспільства, щоб піднести вагу нашої громади в ЗСА і так здобути більші впливи на американську політику та нові можливості допомогти українському народові у його змаганнях.

Ми вперто домагаємося від керівних чинників УККА усунути всі перешкоди, що стоять на дорозі до повної концентрації всіх наших суспільно - громадських сил (включно з дуже важливими українськими церковними інституаціями та Церквами!). Життям спільноти не може керувати вперто й авторитарно тільки кілька одиниць чи одна якась група. Особливо, ніяку керівну функцію в УККА не можна розглядати як довічну синекуру. В керівних органах мусять бути заступлені представники цілої нашої спільноти. Бо тільки співпраця всіх активних чинників української спільноти на форумі УККА може дати єдину й необхідну передумову успіху в громадській праці.

Тут ще раз педкреслюємо необхідність тісної, активної, вагомої й відповідальної співпраці УККА з Українськими Церквами.

Теперішня діяльність УККА

Починаючи з IX. Конґресу, діяльність УККА значно підупала.

На зовнішньому відтинку:

Після провалу «формозької політики» й «східньо - азійської концепції» проф. Добрянського немає ніякої нової ідеї чи концепції. Пропозиція відзначити в 1974 р. 10-ліття побудови пам'ятника Т. Шевченкові в Вашінґтоні не може заступити широко запляннованої акції, а тим більше науково обґрунтованої зовнішньо - політичної концепції.

Зокрема, фіктивне бюро УККА у Вашинґтоні, на втримання якого проф. Добрянський побирає щорічно з каси УККА 6.500 дол., лишається й надалі дуже суперечним і пекучим питанням.

На внутрішньому відтинку:

а) Видавнича діяльність. Поза кількома летючками пропаґандивного характеру, появляється ще слабо редаґований «Український Квартальник» — англійською мовою («журнал східньо - европейських і азійських проблем»!). Але витрати на видавничі справи займають чомусь дуже поважну позицію в бюджеті УККА.

б) Шкільництво. Постійний занепад нашого шкільництва в ЗСА, а особливо упадок чисельного стану учнів у школах українознавства, не знаходить ніякої протидії зі сторони УККА, а про активну допомогу українському шкільництву взагалі не приходиться й говорити.

в) Фінансово - господарська ділянка. Понад стотисячний бюджет УККА розпливається кудись майже безслідно, не даючи сподіваного ефекту. Пороблено деякі промахи, що на них була приневолена звернути увагу Контрольна Комісія УККА на засіданню Ради Директорів.

Про інші ділянки праці УККА годі говорити, бо вони майже не існують. Напр., зовсім не є активними комісії, як Церковна, 200-ліття Америки, тощо.

Екзекутива УККА провадить безконечні ялові дискусії і час від часу виносить якісь рішення, яких немає кому реалізувати. Єдина ділянка, яка

«процвітає», — це репрезентація в формі виступів членів Екзекутиви на бенкетах, святах чи ювілеях. Дійсою працею, конкретними акціями УККА не може тепер похвалитися. І з такою «діяльністю» нашої громадської централі ніхто не може погодитися.

Допомога українському народові

Створенням Комісії для дослідів сучасної України зроблено перший крок у тому напрямі. Тепер треба зробити дальші кроки: покликати до праці людей, які займались би виключно тією справою, випрацювати відповідний плян і призначити необхідні фонди. Праця на цьому відтинку, яка повинна лежати в центрі уваги керівних органів УККА, мусить бути плянова, постійна, мусить ввесь час зростати й поглиблюватися.

Ми вже передали в руки тієї Комісії наші конкретні пропозиції; ми готові дальше співпрацювати в цій ділянці. В основному, тут йдеться про всебічне вивчення стану на рідних землях, що постійно й дуже швидко міняється, про демаскування московсько - большевицьких методів ґеноциду, освідомлювання українського й не-українського суспільства про пляни й методи московського імперіялізму, протестаційні акції, заходи перед американськими й іншими державними чинниками, тощо.

До цієї широкої праці мусять бути притягнені не тільки всі органи УККА, але й усі його відділи. Праця на тому відтинку мусить бути координована, започаткована і якнайбільш ефективно використовувана цією комісією УККА. До співпраці треба притягнути широкі круги українського громадянства, а особливо наших молодших науковців і професіоналів.

Посилення життя нашої громади в ЗСА

На нашу пропозицію покликано до життя при УККА окрему Комісію для дослідів і вивчення життя й потреб української громади в ЗСА. Вона мала б дати конкретні пропозиції про те, як слід розв'язувати основні проблеми нашої громади, що повинен робити УККА і як його треба зреформувати, щоб він міг успішно виконувати свої завдання. Але ми чомусь не чуємо нічого про працю цієї Комісії.

Тепер на перше місце висувається вимога частого, безпосереднього й особистого зв'язку керівних органів УККА з його відділами на місцях. Покищо цього зв'язку зовсім немає. До часу, аж будуть покликані до праці постійні організатори, особливо з рядів нашої молодшої ґенерації, члени Керівних органів мусять самі відбувати такі часті поїздки до всіх відділів, щоб їх інформувати, давати їм ініціятиву та спрямовувати в відповідному напрямі їхню діяльність. Тут особливо підкреслюємо ще раз основну необхідність притягнути до співпраці молодшу ґенерацію, даючи молодіжним і студентським організаціям численне представництво в керівних органах і в головній канцелярії УККА.

На велику увагу заслуговує видавнича діяльність. До цієї праці треба притягнути наших молодших учених, професорів і дослідників, яких ми вже маємо сотні в ЗСА. Видавання «Квартальника» (який повинен більше уваги присвячувати українській проблематиці) і окремих вартісних наукових праць про Україну (і в чужих мовах) треба поставити на відповідну висоту. Це можна зробити тільки при допомозі й співучасті наших наукових установ і наших молодших науковців.

Рівно ж, інформація української (чи тільки української?) громади про нашу працю, проблеми й змагання вимагає видавання постійного бюлетеню УККА. Такий бюлетень у великій мірі улегшить проблему збирання датків на Національний Фонд.

Справу бюджету УККА треба було б перебудувати згідно з бажаннями цілої нашої громади. Всі внески на Український Національний Фонд повинні йти виключно на допомогову акцію для українського народу та діяльність, пов'язану з цим. Кошти утримання апарату УККА та його організаційної праці мусять перебрати на себе всі організації-члени УККА, особливо великі центральні організації. Коли наша громада буде знати, що всі датки на Український Національний фонд йдуть згідно з призначенням і що тим Фондом завідує все-громадська Кураторія, — не буде нікого, хто міг би відмовитися скласти свою пожертву.

А відповідний ключ розподілу вплат окремих організацій на адміністраційні потреби УККА не буде важко встановити.

Контакти з державними чинниками.

Ця ділянка праці УККА нас найменше вдовольняє. Те, що було зроблено дотепер, це тільки спорадичні, пропагандивні акції. Немає ані постійного пляну, ані пов'язання його з цілістю украніської проблеми, ані реґулярної праці. Це й не диво: УККА не має ніякого окремого органу, який виконував би цю працю. Бюро в Вашинґтоні зовсім фіктивне, тільки на папері, але в дійсності не існує. Для такого важливого завдання на нашому терені треба найкращих, найздібніших і найактивніших працівників. Одна особа тут багато не зробить.

Подібна проблема існує й на місцях, де є окремі відділи УККА (особливо в столицях стейтів). Але треба їм давати ініціятиву й підбирати відповідних людей. Не можна завжди тільки покладатись на спонтанний відрух одного чи другого нашого патріота. Всюди, де треба й можна, треба творити окремі комітети для цієї справи, втягаючи до них представників молодшої ґенерації, особливо професіоналів. Спорадичні випадки переконують, що на тому відтинку можна багато чого виконати для української справи.

Аналогічно постає питання представництва при ООН. Можливо, що УККА міг би розв'язати цю справу спільно з Секретаріятом СКВУ. Ця справа має величезне значення для нас.

Співпраця з поневоленими народами

В час великих зрушень серед поневолених народів у СССР, потребу спільного фронту й співпраці тих народів поміж собою стає незвичайно пекучою. На жаль, УККА за останній час майже зовсім занедбав цю ділянку. Щораз менше чуємо про спільні виступи, імпрези, наради чи збори тих народів. Централя УККА і його відділи повинні негайно оживити ці контак ти й утримувати їх постійно. Ми свідомі, що теперішні керівні органи УККА не спроможні виконувти цю працю. Для цього треба мати окремий орган, і до праці в ньому треба теж притягнути молодшу, більш рухливу ґенерацію: молодших професіоналів і студентів, представників молодечих організацій. Ці зв'язки з іншими народами повинні йти різними шляхами: централі поміж собою, суспільно-громадські організації, професійні, студентські, молодечі і т. п. Поле для праці дуже широке.

Яким шляхом нам іти?

Ми подали найважливіші наші думки щодо реорганізації праці УККА. Це далеко ще не все, але на початок і цього досить. Коли вже зробимо перший крок вперед, можемо плянувати дальший. Наша громада має величезний резервуар активних сил, які треба тільки зрушити з місця й показати їм конкретний напрям. Одне ясно для нас усіх: щоб УККА міг відповісти теперішнім потребам нашого суспільства в ЗСА і українського народу на рідних землях, необхідні ґрунтовні зміни осо-

бового складу його керівних органів і його методів праці.

Ми не збираємося здобувати «кредит» для себе й наших Братніх Організацій. Ми хочемо спільно з іншими досягнути покращення того, що вже існує, щоб якнайкраще послужити українській справі, до züактивізування тих ділянок праці нашого суспільства, які були занедбані, і які зовсім необхідні в сучасній порі.

Тому першим нашим кроком мусить бути: інформувати інші наші громадські чинники про наші погляди, домагання й пляни, а дальше: прихилити їх до спільної дії. Тільки всіми громадськими силами спільно можна виконати велике діло. А ми думаємо, що зактивізування й змодернізування діяльности нашої громадської централі — це справді велике діло.

І хоч може ще дехто по інерції, засидівшись може надто довго на одному місці, буде робити спротив нашим зусиллям, то ми все таки переконані, що більшість нашого суспільства, а зокрема, наша молодша ґенерація, приєднається до нас, щоб спільними силами оздоровити і цей важливий суспільно-громадський відтинок — для добра цілої української громади в ЗСА та цілого українського народу на рідних землях.

Якщо пристати на думку наших (радянських) авторів, тоді всякий визвольний рух доби февдалізму повинен засуджуватися як реакційний. Адже і Богдан Хмельницький був февдал: він теж обстоював февдальні порядки,... отож і національно - визвольну боротьбу українського народу проти шляхетсько - магнатської Польщі під його керівництвом довелося б кваліфікувати як рух реакційний і антинародний.

Михайло Брайчевський

Людина, людяність — це найменш нове, що можна запропонувати заблуканому, але зверненому вперед світові, і в одночас це вічно, кожного разу первісно нове, а часом — прикро нове протиставно й викривально нове. Воно завжди давало й даватиме непебутну й достатньо широку твердж серед вихорів сучасности, серед будь-яких суспільних заморок і при будь-яких перецінюваннях вартостей.

Іван Дзюба

Роман Черкашин

УВАГА! МОВА...

Від Редакції. Передруковуємо, з малими пропусками, статтю з журналу «Український Театр», (Київ, липень 1972 р.) на тему ваги й значення чистоти української мови. Говориться тут про мову акторів, але статтю з приємністю і з користю прочитає кожний, хто цінить українську мову. Бож рідна мова — це музика душі, це один з важливіших скарбів українського духа, української культури. Правопис оригіналу передано без змін.

Ну що б, здавалося, слова...
Слова та голос — більш нічого.
А серце б'ється — ожива,
Як їх почує!..

Т. Шевченко

До складних питань, що заслуговують на постійну увагу, належить підвищення режисерської та акторської майстерності, удосконалення методики виховання творчих кадрів театру. Не на висоті в багатьох театрах, особливо українських, культура і майстерність сценічної мови.

Про мову говорять і пишуть чимало. На сторінках журналів, на шпальтах газет час від часу спалахують пристрасні заклики до збереження в чистоті рідної мови, до боротьби за високу мовну культуру, за виразність художнього слова. В дискусіях про мову активно виступають письменники, критики, вчені, педагоги — люди найрізноманітніших професій. Та в цьому багатоголосому хорі щось не чути громадської думки митців театру!

Велике виховне значення театрального мистецтва безсумнівне. Поряд із школою театр, а нині й радіомовлення та телебачення практично найактивніше впливають на мовну культуру народу — передусім на культуру усного мовлення. Сценічну мову наслідують, бо вона є художньо обробленою живою мовою народу. Однак можна почути зі сцени мову з вадами дикції, орфоепічними й стилістичними огріхами. Майстерністю сценічного слова, звучністю й виразністю голосу, різноманітними засобами образного звучання художньої мови подеколи слабко володіють навіть обдаровані від природи актори.

Чим же пояснити відставання такого важливого, провідного компоненту акторської майстерності, яким є майстерність мови? Тільки одним: над мовою в театрах мало працюють!

На сцені мова людини-актора і мова людини-персонажа зливаються воєдино. Актор може створити живе звучання мови персонажа (авторської мови) тільки користуючись тональними засобами своєї власної життєвої мови. Працювати над майстерністю сценічної мови для актора значить працювати над собою, над власною мовою. Не тільки на сцені. В житті теж. Проте дехто працю над мовою зводить лише до більш чи менш старанного вивчення тексту п'єси та ролі. Мало!

Відрив сценічної мови від живого мовлення акторів поза сценою може обернутися в реалістичному театрі справжньою творчою катастрофою. Персонажі на сцені говорять своїми, а не чужими словами: розмовляють тією ж мовою, якою вони говорять у житті. Це їхня рідна мова. Герої Шекспіра чи Мольєра не знають, що в українському театрі вони не вживають, не знає Журден, що він розмовляє англійської чи французької мови — як прозою, а не віршами. Лише в небагатьох ролях акторові доводиться показувати, що його герой розмовляє не рідною, а вивченою мовою (говорить «з акцентом»). Як же важко на-

віть обдарованому митцеві органічно увійти в роль, щоб відтворити не тільки (й не стільки) зовнішню характерність образу, а й спосіб мислення, внутрішні переживання людини, коли сценічна мова персонажа є для виконавця тільки старанно вивченим текстом! Огріхи й вади в таких випадках майже неминучі. Надто важко зберігати на сцені вірне внутрішнє творче самопочуття, коли доводиться ледве не в кожному слові стерегтися технічних помилок. Щось обов'язково страждає: чи внутрішня правда — на догоду технічній досконалості, чи (що трапляється частіше) хибує техніка мови.

Особливо помітною стає неприродність сценічної мови в п'єсах інтимно-психологічного жанру, де першорядного значення набуває гострота думки й глибина прихованого почуття, виражені в стриманих, позбавлених зовнішнього ефекту інтонаціях. Розрив між внутрішньою «мовою думки» і «мовою слів», які звучать зі сцени, стає тут надто відчутним.

Для актора драматичного театру техніка мови не може бути різною в житті й на сцені. Змінюються лише акустичні умови, — до них актор-майстер швидко й легко простосовується. Змінюються характерність мови, стиль мовлення — їх актор освоює творчо, перевтілюючись в образ.

В житті те, що зветься «технікою мови», — спосіб артикуляції мовних звуків, їх резонування, спосіб дихання й голосоведення, тональні зміни — здійснюється автоматично, поза свідомим контролем. Те саме — в мові сценічній. Вона не повинна бути «мовою слів»: слова тексту актор наповнює внутрішнім переживанням — і тоді вони набувають дійсності. Сценічна мова звучить як жива, коли актор оволодів умінням «просто й гарно висловлювати думки і виражати почуття» (К. Станіславський). Ось чому праця актора над майстерністю сценічної мови виходить далеко за межі проголошення вивченого тексту. Без здатності й уміння актора діяти художнім словом, — а значить думати й почувати думками та почуттями, втіленими в образах виконуваного твору, — сценічна мова лишається формальним «словоговорінням». Тому й шукає актор способів, щоб, з одного боку, вкласти текст у береги своєї особистої мови й зробити внутрішній зміст «своїм» — проказувати слова «від себе»; з другого ж боку, свою особисту життєву мову піднести до рівня художності — як того вимагають особливі умови сцени. Так прокладають під землею тунель: з двох протилежних кінців, щоб згодом зійтися в центрі.

«Техніка мови» — це форма вияву внутрішнього змісту в умовах публічного мовлення. Далеко не в кожній театральній виставі дбайливо опрацьовується сценічна форма. Декому здається, що виразність форми приходить сама по собі, коли актор знайшов вірне творче самопочуття. Справді, внутрішнє самопочуття актора в образі важить багато. Але працю над виразністю художньої форми вияву внутрішнього змісту не слід плутати з порожньою «формотворчістю» — з підвищеною увагою до форми як самоцілі. Нехтування виразністю сценічної форми, байдужість до пластики й жесту, міміки й інтонації кінець-кінцем призводить до збіднення й спрощення змісту. Актор сам починає дбати про високу виконавську техніку, коли така техніка не нав'язується йому ззовні як техніка мови «взагалі», а стає органічною творчою необхідністю, без чого неможлива повноцінна реалізація художніх намірів і цілей. Та, на жаль, свідомість такої творчої необхідності приходить не до всіх акторів!

У багатьох театрах до мовних недоліків звикають. Їх не помічають самі актори й режисери або, помічаючи, терплять як щось неминуче. Так театр втрачає своє призначення бути взірцем чистої, добірної літературної мови. Почуття громадської відповідальності за культуру живої народної мови в театрах занедбане. На жаль, така персональна відповідальність за власну мову не прищеплюється достатньою мірою й вихованням театральних учбових закладів.

Деякі українські актори й режисери розмовляють українською мовою тільки «по ходу п'єси». В деяких іще національних театрах можлива подібна мовна мішанина? Де вже там сподіватися на чистоту сценічної вимови, коли в театрі навіть під час творчої праці в українські фрази раз-по-раз потрапляють російські слова й вирази, а російська мова, якою широко користуються «в кулуарах», густо забарвлюється українським колоритом?

Російська й українська мови як рідні сестри: між собою схожі, а все таки — різні! Не можна плутати закономірностей однієї мови з закономірностями іншої. Сценічна мова як російська, так і українська вимагає точного знання мовних закономірностей і досконалого практичного оволодіння ними в живому мовленні. Ніякі компроміси тут недопустимі.

Проте на українській сцені окремі актори неправомірно переносять у сценічну мову елементи, властиві деяким місцевим говіркам або вживають русизми, недопустимі в літературній українській мові. І не тому, що так говорять персонажі п'єси, — відхилення в певних межах індивідуальної мови того або іншого персонажа від загальної норми цілком можливе як художній прийом мовної характеристики персонажа. Ні, просто самі виконавці слабко володіють мовою!

Надто поширена вада — вимова і замість и і навпаки. Чуємо зі сцени: **мій дорогій друже, золоті рукі, це трохі не так.** Або: **заплакані очи, шисть тисяч** і т. п. Часто вимовляють і замість и в іноземних словах: **інститут, сімфонія, репетіція** (забуте гарне українське слово **проба).**

Порушують властиве українській мові збереження дзвінкості приголосних, коли вимовляють **космонафт, діфчина, зробифши, ти ш казала, аш три дні...**

Невірно вимовляють слова з подовженими приголосними: **житя, знаня, волося...** Замість **ллєш** говорять **льєш.** Часто можна почути невластиве літературній українській мові пом'якшення **ч: нічь, чясто, чесний, чьорний, чюєш, чітай...**

Поширилася на сцені неправомірна вимова м'якого **л** перед **е** у запозичених словах та найменуваннях, **колектив, пленум, лектор, балєт, делєгат, телєфон** (і навіть **тєлєфон**). Диктори ж центрального радіомовлення у таких випадках послідовно зберігають вимову нем'якого **л** перед **е**. Розбіжність у вимові дезорієнтує слухачів і глядачів. Невиправдане законами мови пом'якшення приголосних перед **е** трапляється й у вимові інших запозичених слів: **інспєктор, музєй, лєгєнда, геній** тощо. Вимова **л** м'якого іноді потрібна в деяких прізвищах: наприклад, Поленов; але в таких випадках і пишемо так, як вимовляємо.

Нічим не виправдана тенденція вимовляти іншомовні слова, а вже ті з них, що широко увійшли в побутово розмовну мову, з проривним задньоязичним *g* замість звичайного в українській мові гортанного *h*. За нормами сучасної літературної вимови в словах **генерал, газета, авангард** звучить таке ж українське г, як і в словах **ген-ген, гасити, плугатор.** Разом з тим можна пошкодувати, що на сцені зни-

кає задньоязичне проривне *ґ* у тих небагатьох українських словах, де така вимова цілком природна: **гава, ганок, гедзь, гніт (гнотик), грати (гратчастий), гринджоли, гудзь (гудзик), гуля, герготати...** Вилучення з української абетки окремої літери для позначення на письмі проривного *ґ* сприяло нівелюванню вимови. Усна ж традиція не дістала належної підтримки в сценічній мові.

Помітно поступається місцем **буквеній** вимові давня тенденція вимовляти у народно-побутових масових словах групу приголосних **чн, як шн.** Тепер слова **молошник, пшенишний, місяшний, помішиик, смашний, соняшний** тощо почує хіба що від акторів старшого покоління.

Часто помиляються на сцені в наголосах. Це або діалектні вагання типу — **веземо, нести, свого** абож переміщення наголосу за аналогією з фонетично схожими російськими словами: **вітчим,** кропива, олень, отаман, **фартух, щипці, кроїти, грошей, коней.**

Дехто подумає: а чи не дрібниці все це? Чи ж заважають такі незначні помилки й вади глядачам у театрі?.. Заважають! Невже ж чекати, доки самі глядачі почнуть дорікати театрам за нехтування мовною культурою? Свою негативну оцінку глядачі найчастіше виявляють тим, що просто перестають ходити до театру.

В деяких театрах утвердилось недовірливо скептичне ставлення до мови сучасної української літератури. «У Тараса Шевченка — мова зрозуміла! Так і корифеї українського театру писали п'єси й грали їх на сцені. А тепер пишуть надто «закрутистою» мовою. Такою мовою в житті ніхто не говорить і для театру вона непридатна!»

Справді, п'єси бувають різні, як різні й театри та вистави. Найвразливішим місцем багатьох п'єс, що потрапляють на сцену, є невиразна, лексично обмежена, стилістично недосконала, а буває що й надто ускладнена мова. Театри, як правило, приймаючи п'єсу до репертуару, ставляться до мови поблажливо. Більше дбають про актуальність теми, про гостроту конфлікту, напруженість сюжету та емоціональність характерів (бо є що грати!), ніж про образність мови.

Дуже важливо, щоб кожне слово, сказане зі сцени, влучало в ціль, доходило до серця глядачів. Та горе, коли в деяких театрах починають самотужки «виправляти» п'єсу. Особливо вільно поводяться з текстами п'єс, перекладених з російської мови. Критерій у таких випадках здебільшого один: «аби було зрозуміло навіть для тих, хто не знає української мови». Звичайно, нічого іншого, крім вульгаризації мови, збіднення лексики, спрощення стилістики в такий спосіб досягти не можна. Аргументація, що, мовляв, пересічний глядач не володіє досконало літературною мовою й добре сприймає в театрі тільки побутово знайому йому лексику, не витримує критики. Адже суспільне призначення театру — підносити рівень мистецької культури й смаків глядача, а не пристосовуватись до них.

Над мовою треба працювати відповідально, вимогливо, вдумливо. Працювати так, щоб краса й виразність живого слова в усій повноті розкривалися для глядачів та слухачів. Уважно прислухаючись до усної мови, К. Станіславський писав: «Я зрозумів, що усі люди як в житті, так і на сцені говорять жахливо. Ми не відчуваємо своєї мови, речень, складів, літер і тому легко нівечимо їх... Потворність нашої розмовної мови сяк-так сходить для домашнього вживання. Але коли з вульгарною говіркою вимовляються на сцені звучні вірші про щось піднесене, про волю, про ідеали, про чисте кохання, то вульгарність декламації

ображає або смішить...» Прикро, але ці слова не втратили актуальності й сьогодні — особливо для українського театру.

До збагачення власної мови ведуть різні шляхи. Найважливіші з них — — живі враження дійсності, які лишають яскравий слід в емоціональній пам'яті митця. Безмірне багатство для акторів театру — народна мова, якщо нею вміло користуватись. Її музикальність, гармонійність, образність та емоціональність, соціальна й індивідуальна характерність, влучність і гострота живого слова, сила й виразність інтонацій, — акторові з самих лише книжок цього не вичитати! А деякі актори й режисери втратили увагу до рідної мови, не вміють слухати й чути як народ говорить у житті.

Актор повинен бути знавцем не тільки літературної мови. Часом доводиться на сцені відтворювати фонетичні особливості та інтонаційні риси місцевих діалектів, народних говірок. А для цього треба знати їх природу, бути обізнаним з історією мови. Термін театральної освіти занадто короткий, а курс «сценічної мови» надто елементарний, щоб охопити такий широкий матеріал. То ж і доводиться самому удосконалювати свою мовну майстерність, уже працюючи в театрі.

Любов до гострого слова, до музики й пісні, до влучного жарту, вміння розповісти до речі дотепний анекдот, життєва спостережливість, дар імітації, цікава розповідь про «випадки з життя», — всі ці грані артистичного таланту заслуговують, щоб їх розвивати й удосконалювати в інтересах сценічної творчості. Згадаймо славнозвісні усні оповідання Михайла Щепкіна, ними захоплювались і письменники. Традиція усних оповідань дожила й до наших часів. А які цікаві можливості відкрилися перед митцями театру з розвитком кіно, радіомовлень, телебачення!

Когось природа наділила талантом красномовства, інший вміє щось гарно написати, той є майстром художнього читання, той добре малює — усе згодиться для сценічної мови! Адже за словами тексту актор завжди прагне побачити живі образи дійсності.

Справжніми знавцями рідної мови були корифеї українського театру М. Кропивницький, М. Старицький, І. Карпенко-Карий, М. Садовський, П. Саксаганський. Вони тонко відчували музикальність слова й уміли відтворювати її в різних стилях та жанрах — від героїчного й романтичного до побутового й сатиричного. Листи П Саксаганського «До театральної молоді», «До молодої режисури» дають цікавий матеріял про роботу над сценічним словом, що не втратив цінності й сьогодні — поряд з капітальними трудами К. Станіславського, визнаними у всьому світі, поряд з надзвичайно змістовними «Беседами с молодежью» В. Немировича-Данченка. Творчому досвіду найвидатніших митців минулого треба вчитися й нам. А скільки дорогоцінних спостережень містять статті на мистецькі теми, спогади майстрів українського театру, як замислювались над творчою природою свого мистецтва, над законами сценічної творчості актора й режисера!

А. Бучма, М. Крушельницький, І. Мар'яненко, Ю. Шумський були віртуозами живого мовлення. Талановито використовуючи на сцені різноманітні тональні засоби живої мови, вони створювали своєрідний «мовний портрет» кожного персонажа. — «Покажи мені, як ти говориш, і я скажу, хто ти». — могли б перефразувати майстри сценічної мови відомий афоризм.

Багато важить громадянська самосвідомість, участь у громадському

житті, педагогічна діяльність у галузі театральної освіти. Без майстерності живого слова тут не обійтись! Адже публічний виступ з громадської трибуни ставить перед промовцем вимоги, схожі з вимогами сценічної мови.

З прикрістю доводиться згадувати про помітне знецінення в театрах звучного й виразного голосу драматичного актора — масштабного за діапазоном і емоцінальною виразністю або ж нехай і невеликого від природи, але розробленого технічно.

Актори драми, як правило, не працюють над голосом так, як доводиться працювати співакові, щоб підтримувати вокальну «форму». Та й режисери не ставлять перед драматичними акторами завдань, які вимагали б виразного звучання голосу. Деякі актори протягом творчого життя не використовують на сцені широти свого мовного діапазону, виразності голосових регістрів, різноманітних змін темпоритмів мовлення, тембральних забарвлень емоціонально образного звучання слова. Мова на сцені у них то однотонна й млява, то криклива й негармонійна і нагадує дешеву ковдру з різноколірних клаптиків.

Не можна не сказати про відповідальність театральної педагогіки за стан сценічної мови. Методика професіональної театральної освіти — попри всі історичні здобутки й практичні досягнення радянської театральної школи — й досі залишається багато в чому неефективною. «Коефіціент корисної дії» навчального курсу «сценічної мови» надто низький. Різко відстає від потреб часу науково - методична робота в галузі української сценічної мови: дві-три публікації за десяток років «погоди не роблять». Бракує й висококваліфікованих педагогічних кадрів. Планомірна підготовка молодих театральних педагогів досі не налагоджена.

У створенні вимогливого ставлення театрів до культури й майстерності сценічної мови провідну роль має відіграти режисура. Від режисера залежить як звучатиме мова у виставі. Подібно до того, як вимогливий диригент не пропустить жодної фальшивої ноти в оркестрі чи в хорі, так і режисер не повинен пропускати огріхів у мовному ансамблі кожної вистави. А насправді таких огріхів і вад аж надто багато! Бо що ж поробиш, коли й сам режисер часом «не має вуха» і не чує мовних недоліків, бо й сам гаразд не знає мови.

В. І. Ленін рішуче заперечував проти таких побоювань. «Якщо Фінляндія, якщо Польща, Україна відокремляться від Росії, в цьому нічого поганого нема. Що тут поганого? Хто це сказав — той шовініст. Треба збожеволіти щоби продовжувати політику царя Миколи» (В. І. Ленін, Твори, т. 24, ст. 262).

Михайло Брайчевський

СОБОР КИЇВСЬКОЇ БОГОМАТЕРІ

(Уривки з роману П. Загребельного «Диво»)

Горіла свічка, окреслюючи світляне коло посеред горниці порожньої, сказати б навіть убогої, як для князя десь, мабуть, попід стінами тулилися неширокі лавки, та ще, може, був стілець для князя, та якась книга на підставці, як то любив Ярослав, - і більше нічого, ніяких розкошів, нічого цінного, так ніби проводить тут довгі ночі не можновладець, а простий чоловік, темрява й геть зодинаклювала їх усіх, десь вони безшелесно й причаєно стежили один за одним, перевага Ярослава зникла, як тільки він вимовив «що там маєш?», тепер Сивоок заволодів становищем, він мав з собою щось тут, у темряві, тоді як Ярослав не мав нічого несподіваного.

— То що? — знетерпеливився князь

І Сивоок не став випробовувати терплячість Ярославову, мовчки, непостережено просунув з темряви якусь велику річ, сам не показався, знов відхитнувся назад, а посередині світляного кола на підлозі став зліплений з жовтого воску храм.

Віск тихо світився, мов жіноче тіло, і князь не витримав, вийшов з темряви, доторкнувся рукою до подобизни храму, так наче хотів переконатися, що то справді віск, що то не чари, не омана; тепер Ярослав теж був частково освітлений, він загубив навіть ті рештки переваг, які давала йому темрява. Сивоок і Гюргій, самі лишаються невидимими, могли стежити за князевим обличчям, мали змогу спостерегти, яке враження справляє на нього восковий храм з його тихим світінням.

А храм ніби розпростався, виповнював усе світляне коло, спихав князя на самий край, так що виднівся тепер лиш краєчок Ярославого одягу та звисла в нерухомости рука, обличчя ж сховалося зовсім, храм ріс і ріс, з досконало виважених нижніх його громад піднімалися високі круглі бані, мовби побільшені медові борті з прадавніх пущ, бані поступово вивищувалися до середини, ступінчасто, хвилясто сполучалися, щоб потім виштовхнути з - поміж себе баню найвищу, найближчу до неба, найголовнішу, а вже від тієї бані всі частини споруди мовби опадали, знов ступінчасто йшли донизу, в неоднаковості бань була прихована гармонійність, безупинність руху кам'яних мас, церква мовби плавала поміж землею й небом, внизу вона теж розтікалася, розпліскувалася то хвилястим бігом заокруглень — апсид, то довгою кам'яною опасанню, що пов'язувала всі бані в нерозривність, то двома великими баштами, які й зовсім одбігали од церкви, тільки й подаючи їй здалеку точкі кам'яні руки — переходи.

Князь дивився на церкву згори вниз, так мовби дивився на вже збудований свій храм Бог з високого неба; в безлічі бань, у їх нагромадженні у їх розспіваній красі Ярослав упізнав одголоси дерев'яного храму святої Софії в Новгороді; немало довелось бачити йому схожих чимсь на цю споруду дерев'яних поганських святинь у землях Деревлянській, Сіверській і Полянській, тоді палили всі ті свя-

тині, гадалося, що вже ніколи не відродяться вони з попелища, а виходило, що мав слушність отой закудланий у велетенську бороду святий чоловік у печерці: не вмирають старі боги, відроджуються в новій іпостасі, в новій силі й красі, не лякаються всевладдя візантійського мистецтва, в силі й нездоланности духу свого підіймаються над ними — і від цього відкриття князеві стало страшно, але водночас і радісно: відчув Ярослав, що аж тепер, може, нарешті, зуміє подолати свою роздвоєність, яка мучила його стільки років; народжений під знаком Терезів, він намагався урівноважити нове, чуже з старим, своїм, але нічого не виходило, старе бунтувалось, нове часто йшло всупереч з видимою потребою; він був послідовний у введенні нової віри, отриманої від князя Володимира, але в церквах ішли відправи й грецькою, і слов'янською мовою; він хотів вивести Русь на широкі простори світу, але бачив водночас, що розгублює богато свого, рідного, без чого в світі показуватися нема ні потреби, ні слави.

І ось перед ним — церква, храм, собор. Завершення й поєднання всіх його мріянь, намагань, сподівань, розчарувань і вагань. Хай народиться з протиріч його життя, боротьби й влади, хай стане пам'яткою цього каламутного й великого в своєму неспокої часу, коли народ руський явив світові не лише велич своєї сили, а й велич духу. І хай тоді кажуть про Ярослава, що хочуть.

Собор... возносився рожево під саме небо, і низькі хмари черкали об найвищу баню, заплутувалися безпорадно поміж бань нижчих, умить зупинялись у своєму бігові, і тоді видавалося, ніби починає летіти понад землею самий собор, і суцільна його дивна рожевість заступалася жовтістю від кованого золота, яким прикрито було бані, й увесь собор зненацька засвічувався, мов щільник, повний меду, і в найпохмурніших душах ставало ясніше від того видовища.

Коли побачив Ярослав готову церкву святої Софії у всій її великости посеред муравлиська люду, який клопотався новими валами, і уявив, що незабаром увесь той люд, а до нього й ще стільки, осяде по цей бік валів назавжди, тоді тільки збагнув, що народ, зібраний у городі докупи, набагато страшніший правителеві, аніж розсіяні по всій землі поодинокі ратаї, пастухи, ловчі, бортники й просто волоцюги та колотники. Та справи державні, раз розпочаті, вже не даються зупинити. Велика держава вимагала великого города. А Русь була тепер великою державою і мала бути ще більшою. Візантія самим тільки існуванням повинна була покликати до життя ще бодай одну так само велику й могутню землю. В світі не може існувати тільки одна велика держава, потрібне суперництво та взаємне поборювання, постійна пересторога, інакше — кінець людству... Візантія виникла на краю Римської імперії, мов її уламок, а водночас — суперниця похмурого Риму. Але як тільки виникла, так і породила собі на противагу нові держави, то агарян, то персів, то болгар, то германців, то, нарешті, державу Руську, яка виросла в суперника найгрізнішого і, здається, нездоланного, бо імператори візантійські й не пробували посилати своїх військ у цю велику й загадкову країну, боялись її нескінченності, її холоднечі, її багато людця.

Ось, щоб утвердитися на столі київськім, довелось йому, Ярославу, піти на поступки ромеям, прийняти не тільки митрополита в Києві, не тільки його священиків, а й пустити їх у церкви, ввести відправи на грецькій мові, якої ніхто з простих людей не розумів, і вийшло так, що в Києві лунала в церквах мова грецька, а в землях подальших — руська. Ромеям гадалося, що князь Ярослав назавжди пристав до думки, що всі богослужебні книги писано споконвіку тільки грецькою мовою і що так воно має бути повсюди й вічно, а князь тим часом гаразд відав, що нічия мова не може привласнювати собі ніяких істин, бо ж і священні книги — хіба не були писані мовою гебрайською, а потім за часів Констянтина Великого перекладені на латину, по-грецьки ж у Візантії зазначували тільки після Іраклія, а в Болгарії при царі Симеоні заговорив християнський Бог і по-болгарськи, сам Симеон і його екзарх Іоанн перекладали священні книги на рідну мову, таку близьку до мови руської: відав вельми добре Ярослав і те, що пресвітер Ларивон /Іларіон/ у Берестах вже давно почав збирати людей тямущих, щоб переписати на руську мову грецькі священні книги, не чинив йому опору в тому, мав намір згодом взяти справу під свою опіку, але то згодом.

Ще лунало в церквах київських слово грецьке поряд із словом руським, а князеві вже мріялося про ті часи, коли чутиметься повсюди лише своє, рідне, неповторне: і вдома, і на забаві, й на торгу, і в церкві, і на битві. І мудрість книжна щоб була своя. Звелів Ларивону /Іларіону/ вчити потай од митрополита не тільки таких, що могли б списувати книги грецькі, а щоб уміли й перекладати на свою мову. Був для нього далеким взірцем Кламент Охридський, який ще сто літ тому назад, не лякаючись могуття Візантії, зібрав у Охриді учнів до трьох тисяч, і вся наука там була болгарська, всупереч грецькій.

Вранці розпочалося освячення Софії.

Тричі обійшов хресний хід довкола собору під молитви й церковні виспіви. Старезний митрополит Феопемпт у золотих ризах сунувся на чолі процесії, за ним ішли пресвітер Ларивон у незвично урочистих срібних шатах і переяславській єпископ грек Іоанн /Луку Жидяту Ярослав не привіз на урочистість, щоб не дратувати митрополита/, далі йшли ігумени, попи й протопопи, іподиякони й диякони, кантори й свічкогаси, церковні прислужники, багаті кияни, що змагалися своїми нарядами /вбраннями/ з церковними сановниками, і кияни всіх можливих ступенів достатку, аж до найубогіших, бо подивитися на свячення Софії прийшов увесь Київ.

Йшли всі з запаленими свічками, і вогники тих свічок жовтіли, мов осіннє листя в доколишніх пущах. Попи роздували кадила, пахло ладаном, виспівували півча, рикали диякони: «Вонмем!».

За четвертим заходом було освячено і внесино в церкву хрести, посуд, священні книги. Несено потирі, дискоси, звіздиці, ріпіди, підноси, кадильниці й ладанниці, хрести великі й малі, все з золота й срібла, прикрашене самоцвітами й емаллю, несено також гаптовані золотом корогви, плащаниці, срібні ризи, даровані князем, землями руськими, боярами й воєводами, церковні порти й паволоки для ризниці, Євангелії в дорогих окладах, молитовни-

ки — менології, здоблені малюнками, псалтирі, писані на телятині найшляхотнішій, внесено багато книг світських, зібраних князем Ярославом і офірованих тепер для храму, щоб утворилася при ньому перша на Русі книгозбірня.

Цілий Київ умістився в просторій церкві, зібрався тут — і ніхто не знав, що десь під цяцькованою підлогою лежить той, хто поставив цей собор, народивши його в своїй уяві, хто дав соборові оті дивні барви, ті велетенські мозаїчні постаті, оту невпинність руху, гру світла, немеркнуче сяяння.

Митрополит правив молебен, слава і хвала возносилась до Бога, кияни з запаленими свічками мовчки стояли в соборі, гучали дзвони, била і накри, зойкала півча, крізь кадильний дим з високої височини суворо позирав Пантократор і зоріли над зібраними киянами сполохано - вперті очі Оранти, щоб глянути на яку, варто було позамикати торжниці, позачиняти гончарні, чинбарні, збройовні. Навіть київська дітлашня набилася в собор, розскочилася попід стінами в притворах і вже ладналася пошкрябати чимсь, полишити по собі риску, кружало чи й нехитрий малюнок, поклавши тим самим початок багатовіковим вправам прийшлих нащадків, які зоставляють згодом на стінах Софії свої радощі, тривоги, скорботи, тугу за тою минувшиною, коли й земля була товща, і звір ішов під кожну пущену стрілу і хліб здавався пухкішим, і жіночі цілунки - палкішими.

По молебню процесія, очолювана тепер уже пресвітером Ларивоном, вийшла з Софії й попрямувала до палацу Ярославового. До духівництва, боярства й простого люду долучилася тут княжа дружина — і так ждали виходу Ярослава. Як тільки з'явився князь у дверях, пресвітер Ларивон сотворив коротку молитву, після чого два церковні сановники, в урочистих шатах понтифікальних, з повішеними на грудях дорогоцінними реліквіями, де зберігалися мощі Святих, підійшли до князя і взяли його під руки.

Духівництво шикувалося до процесії, що мала повернутися до Софії. На чолі процесії несено велику Євангелію в золоій шаті з смарагдами, рубінами й сапфірами, два хрести, вився запахущий дим з кадил, попи виспівували молитов навперемінy мовами грецькою й слов'янською. За попами вели урочисто князя, далі йшла княжа рідня, дружина, бояри, сунув цікавий люд.

Вся дорога від палацу до Софії виспівана була молитвами.

Перед вратами Софії затрималися; пресвітер Ларивон сотворив коротку молитву, після чого процесія вступила до церкви при співі антифони і затрималася перед пресвітирієм. Митрополит ждав князя коло головного вівтаря. Він проказав молитву по - грецьки, єпископи зняли з Ярослава пурпуровий хітон, відіпнули йому меч і підвели князя до вівтаря. Тут Ярослав упав хрестом на покриту килимами й дорогими ромейськими паволоками підлогу, єпископи і весь клір стали на коліна, півча розпочала спів літанії. Коли трикратно пролунало «Господи помилуй»!, всі підвелися, єпископи помогли встати князеві - настала мить, коли князь перестав бути владцею, став простим смертним для того, щоб у короткім часі возвеличитися ще більше, прибрати йменя нове, ще й не чуване на Русі.

Пресвітер Ларивон підступив до Ярослава і запитав його урочисто, майже виспівав: «Чи обіцяєш святих церков Господа нашого, і слуг Божих, і весь люд, тобі підданий, за звичаєм твоїх предків боронити й над ними володарювати?»

— Так, — сказав князь, — обіцяю!

Тепер Ларивон звернувся з запитанням до «люду»... Питано, чи прагне люд мати за владцю і кесаря князя Ярослава. Клір і півча проспівали:

«Хай буде так, хай буде так. Амінь!»

Ларивон проказав молитву, благословляючи князя, благаючи Бога, щоб поміг щасливо царствувати Ярославові, а владця аби послушний був Божій волі.

Тим часом митрополит Феопемпт взявся до першої з найважливіших чинностей — до помазання. Він помазав святою оливою голову, груди й плечі Ярославові, творячи знак хреста на князеві, потім подав князеві коронаційний меч — ознаку й покрепу влади, — а разом з мечем і цілу державу. Князь обперезався мечем, узяв з рук єпископів саджені перлами нараменники, застебнув хітон і взяв берло.

В митрополита дрижали руки, коли підняв він золотий вінець, щоб покласти на голову Ярославові. Досі не знати було простим смертним, звідки беруться імператорські корони. Вони існували мовби завжди, переходили в спадок разом з цілими імперіями. Візантійські імператори привезли вінці з Риму, німецький імператор здійняв корону з мертвого Карла Великого, відкривши його гробницю в Ахені, польський Болеслав одержав корону від папи римського. Ярослав не став ждати, поки хтось пришле йому вінець: звелів своїм майстрам викувати з руського золота, і ось митрополит чинив мало не святотатство, але не міг опиратися княжій волі, тішачи себе надією, що, кому треба, легко може змаловажити кесарство Ярославове і звати його по-старому князем.

Він наклав на князя вінець, пробурмотів благословення і необхідні при цьому слова: «Вінчається на кесаря землі Руської раб Божий Георгій, рекомий Ярослав», але мало хто тямив по-ромейському, тому в молитві, яку відразу ж сотворено слов'янською мовою, многажди повторювано слово «Кесар», щоб запало воно від нині в голови киян і, можливо, швидче розійшлося по всіх усюдах.

Примітки:

/Загребельний Павло. **Диво.** Роман. Наклад 65,000. Радянський Письменник, Київ, 1968/.

Леонід **Новиченко** в «Літературній Україні» /12 серпня 1969 р./, висловлюючися про роман **«Диво»** Загребельного, між іншим, пише:

Самі наші уявлення про земляну, вівсяну тихість звичайного людського життя в тогочасній Русі — лише плід ілюзій, посилюваних часовою віддаллю. Бо **не тільки три доньки Ярослава Мудрого, які стали королевами трьох великих країн Европи, включаючи Францію, а й прості люди київської держави в багатьох випадках таки мали змогу побачити світ,** повештатись по ньому і набратися жизняної науки - в походах, у торговельних виправах, паломництвах, у різних пригодах суто індивідуального характеру. Життєві шляхи героя «Дива» в свойому чисто людському змісті поглиблюють моє розуміння того факту, що **Русь у часи Ярослава справді ставала світовою державою — в тодішньому, звісно, розумінні. Разом з тим у жорстокому, трагічному динамізмі цього життя схоплюєш риси біографії, сказати б сервантесівського шевченківського типу,** вловлюєш якусь інтимнішу, глибшу **тему роману: тему долі мистця, поділеної з долею народу, тему негнучої мужности й героїзму.**

Микола **Станіславський,** рецензуючи «Диво» для «Вітчизни»; в «Рожевому Диві Софії» писав:

Храми у нас з давніх - давен споруджувались народними майстрами

й умільцями, подібними до Сивоока. Це вони втілювали у банях і арках свої високі художні ідеали. Ось де коріння нев'янучої краси Софії Київської та інших стародавніх храмів. Їхня-бо краса і сьогодні зворушує й хвилює кожну неупереджену людину.

«Диво» переконливо доводить, що патріотизм «виростає й формується в серцях поколінь протягом віків і віків, а не прищеплюється за одним замахом, як віспа».

Новий роман Загребельного примушує замислитись над нашим ставленням до всього прекрасного, що створив народ на землі.

Та — найвідвертіший таки сам Загребельний! Він пише:

Це найпростіше: зрівняти з землею очей і не заважали «жити живим», всі могили минулого, зруйнувати всі храми й будівлі, щоб не мозолили виконувати плани, ставити панельні будинки, їсти з пластмасового посуду... Історичний парадокс: людям дістався такий багатий спадок, що невідають тепер, що з ним робити. Їх пригнічує велич минулого, бо з минулого ми помічаємо лиш велике, вони намагаються відплатити за свою малість вандалізмом, руйнуванням, знищенням.

Ще згадав: початок війни в Києві. Чомусь **найбільше запам'яталося, як вивозили звідусюди, вантажили на машини сейфи.** Їх виносили з великим трудом, товпилося коло них завжди багато чоловіків, але підступитись не могли, бо сталеві скрині занадто малі. Так колись обтікали хвилі людського муравлиська будовану Софію в Києві...

Лишали Київ, **лишали собори, музеї, пам'ятники, Богдана й Шевченка лишали, а тягли якісь незграбні, вуглисті залізні скрині. Мабуть і ті люди тоді гаразд не знали в запаморочені, що діяли, везли що-небуть, аби лиш везти, а потім повернулись до рідного міста і побачивши в ньому уцілілі собори й пам'ятники, зраділи їм, як рідним людям, і тільки тоді збагнули, що є цінністю найвищою, і то було святе почуття в їхніх душах. Бо хіба ж у час війни не звернули погляду усього народу у глибину століть і не нагадали йому великих імен, щоб зміцнити всіх у почутті патріотизму,** яке виростає й формується в серцях поколінь протягом віків і віків, а не прищеплюється за одним замахом, як віспа.

Очевидно, тут Загребельний має рацію. Адже ж він так само, як ціле «людське муравлисько» Києва помітив **не лише** метушню окупантів, які наввипередки намагалися вивезти з Золотоверхого **не тільки залізні сейфи,** а й уцілілі ще літописи, дорогоцінности, мистецькі цінності. «Людське муравлисько» **України** - крізь прорвану «залізну заслону» окупанта **не тільки бачило, але й чуло!** Це дуже переконливо **стверджено ще в романі «Чорне Сонце»** /Київ, 1966 р./, на сторінках якого задокументовано промову редактора «Українського Слова» Івана **Рогача,** звернену до **української молоді: « - перед нами мільйони української молоді, молоді, що рідко чула правду про свою батьківщину. Ця молодь самою долею покликана стати на борню за незалежність своєї державности. Нам потрібна молодь, сильна тілом і духом, яка здатна торувати далі шляхи, початі Святославом і Мазепою. Тільки народ, що має таку молодь, може вибороти належне собі місце в Европі. Слабкі народи рано чи пізно стають не більше, як погноєм історії. І це ми повинні пам'ятати...».** (Всі підкреслення — М. М.)

М. М.

Любомир Рихтицький

СІМДЕСЯТЬ ТРЕТІЙ І СІМДЕСЯТЬ ЧЕТВЕРТИЙ

(Міркування)

Замість вступу:

Дивний цей світ. Оце вже на наших очах, а вже цілком добре на очах наших, ще живих батьків, саме тоді, коли наростають найбільш серйозні проблеми, коли вже всім нормальним людям видно, що коїться щось велике і правдоподібно дуже лихе — офіційний, політичний світ займається із найбільшою енерґією, вартою кращої справи, небилицями, дурницями і так званими «проблемами» третьої кляси. Так бодай виглядає світ на переломі двох дуже важливих років нашого десятиріччя. Очевидно, є проблеми великі й малі, і вирішальне слово має тільки історія. Але й сьогодні, із деякою дозою здорового розуму, можна зробити інтеліґентий поділ, можна розмістити ці питання в їх відповідних місцях — і можна почати розглядати їх власне з точки погляду історії. Наполеон сказав колись своїм воякам в Єгипті: « На вас дивиться сорок віків історії» - не тому, що сподівався зрозуміння цього факту врешті французькі санкюльоти того часу мало різнилися від большевицьких матросів з — понад сто років пізніше, але Наполеон, як один із великих мужів історії, мав до неї повне зрозуміння. Такого зрозуміння годі шукати сьогодні в деяких столицях світу, а зокрема вже, дозволю собі сказати, важко знайти його саме там, де воно найбільш було б потрібне й побажане: у Вашінґтоні й у Москві.

А проблеми існують. Зрештою, немає в історії часу без проблем Тільки ж різно до них світ підходить і різні за це несе наслідки. У наш час, завогнений існуванням атомової зброї, немає у світі, місця що могло б зватися безпечним, а крім цього, справи зайшли так далеко, що кожен, навіть невеликий конфлікт у серці пустині чи на кінці світу носить в собі можливий зародок стихійної світової бурі.

Лебенсравми» і економія

Коли в 1939 році Адольф Гітлер зумів переконати спершу німецький нарід, а за тим навіть частину потенційних ворогів Німеччини, що питання «лебенсравму» життєвого простору, для Райху є питанням життя й смерти. (хоч так не було) то все таки нігде заховати факту, що від того часу населення світу подвоїлось, і десь комусь може стати затісно. Панічні проблиски у світовій економіці є доказом, що ґрунт здатний на всякого типу кризи, і криза нафтова є тільки одною із них. Китай переживає кризу хліба вже понад пів сторіччя, а криза протеїну відома не тільки в Індії. Ці кризи підготовляють ґрунт для майбутних подій, бо чи не найкращим рецептом на воєнний похід є стара засада кочовиків: — пасли траву тут ходімо шукати свіжої. У переносному розумінні це були тільки економічні кризи, але вони спонукали походи Аттілі, Джінґіс - хана й Гітлера й хто зна, чи Росія так «прив'язалась« би до України, якби не спасла своєї трави на холодній півночі заскоро. Сьогодні, вже таки поважно, Европа е на порозі гіганської економічної завірюхи, і прийдеться їй дати відповідь на питання: жити, чи вдушитись у власному індустрійному розмаху. Сьогодні економічні питання, прикриті історичними кривдами, керують політикою об'єднаної, зорганізованої китайської держави; що більше, сього-

дні навіть пребагата колись Америка стоїть на порозі нечуваних в своїй двосот - річній історії браків. Нема де правди діти: як би не досліджували економічні специ світу господарські проблеми, кінець - кінцем усе зводиться до одного висновку: маєш - або не маєш. Той, хто має, хоче зберегти: хто не має, хоче здобути. Парадокс у тому, що щораз більше, тих, хто не має і щораз менше, тих хто має. А з порожнього не наллєш, - каже відома приповідка. І свідомість цього викликає ще більшу нервовість та посилює риск війни можливістю гарячкового обрахунку або просто втратою нервової стійкости. Цей. сьогодні вже прислівний, палець на «атомових гудзиках» може стати одного дня макабричною дійсністю ще за нашого покоління.

Саме тому світові треба сьогодні більше здорового розуму й спокою, аніж будь-коли у цьому сторіччі, і варто приглянутися: хто і де його має, якщо взагалі таке є.

Вашінґтон

На Америці відбивается сьогодні потужніше, ніж будь-коли в її історії брак дипломатичного й політичного корпусу людей, вихованих на традиціях високих чеснот великих культур нашого світу. Гріш переїв Америку. Ми свідки факту, що нажива керує сьогодні американськими людьми до такого ступеня, що всі чесноти нашої християнської культури, якими Америка так славилась давніше, зійшли нінащо. Яка ж тоді культура керує людьми, що керують цією державою в час чи не найбільшої кризи, що назріває в історії нашого світу? Маючи одного з найздібніших президентів в своїй історії, Америка, а точніше, її преса, радіо і телевізія, опанувавши свідомість американських мас, робить з нього політичного, ба навіть кримінального злочинця — покищо, без доказу його провини. Очевидно, Ніксон провинився грубо, але не так, як говорить преса: його провина в тому, що в його оточенні знайшлись невідповідні люди. Але де американський президент сьогодні має взяти відповідних людей, коли все, що йому постачає америкаська політична машина, є розкладене, визуте з всяких чеснот? Протиставляючи міністра закордонних справ Кіссінґера Ніксонові, преса вихвалює Кіссінґера понад всяку міру — за що? До Китаю Кіссінґера вислав президент Ніксон. У В'єтнамі Кіссінґер не полагодив нічого. Криза на Близькому Сході не те що не полагоджена, вона жевріє маривом нових і щораз більш кривавих воєн. Отже, де ці великі заслуги, що їх приписують міністрові закордонних справ? У нього є добрі інтенції, без сумніву, але від цього ще далеко до політичних успіхів. Єдиний успіх американської політики — чи не вирішальний за останні роки — треба приписати повністю президентові Ніксону саме - шахматний рух в сторону Китаю. Цим одним рухом президент Ніксон змінив цілий політичний уклад сил у світі. Це був ґросмайстерський рух. При чому тут міністер закордонних справ? Хіба як виконавець задуму президента?

Вашінґтон сьогодні знаходиться в політичному паралічу, з якого - знов же - може витягнути його тільки президент. Він саме заявив, що не присвятить більше ні хвилини часу справі так званого Вотерґейту. Найвищий час! Справа, яку придумали, спровокували й пляново, конспіративно перевели його вороги, переходить до історії як один з найбільших скандалів Америки, бо так пише преса. А в чому, власне, суть цього скандалу? Що деякі урядові особи в Вашінґтоні мали підозру, що демократи отримують фінансові засоби від Фіделя Каст-

ро, диктатора Куби, та думали, що в демократичній домівці знайдуться на це докази? Якщо розглянути цю справу, то смішно стає за наївність людей, що керують політичним життям цієї країни. Навіть якби демократи діставали від Кастро гроші, хіба тримали б вони такі докази на папері? Та хтось спритно перевів психоаналізу людей з оточення президента й використав їхню наївність докраю. І от — стався Вотерґейт! І держава, що належить до трьох світових потуг першої кляси, не має кращого зайняття сьогодні, як лити помиї на свого президента й приписувати йому злочини навіть тоді, коли він, як ось у справі податків, діяв цілковито в рамах існуючих законів і розпоряджень. Під вогнем такої важкої артилерії американської преси, що ні вдень, ні вночі не дає йому спокою, президент Ніксон поводиться як справжній муж — і, здається, це ще більше лютить істеричних підскакевичів у телевізії та пресі. Комусь залежить дуже на тому, щоб американський нарід остаточно перестав вірити в своїх власних людей. І не важко догадатись, кому саме...

До цього всього, світова нафтова монополія вирішила використати арабсько - ізраїльську війну для доброго «бизнесу» і при допомозі нафтової паніки більше як подвоїла, а то й потроїла ціни на сиру нафту. Араби роблять гроші, нафтові компанії роблять гроші, всі зацікавлені роблять гроші: платить, як звичайно, сірий, дрібний споживач. Зароблені гроші араби видають, купуючи золото, будуючи міста й автостради, отже, знов добре для «бизнесу». Ви розумієте? «Речі» в нашому модерному світі дуже пов'язані між собою...

Здоровий глузд диктує Америці сьогодні озброїтись військово, матеріяльно — і що найважливіше — морально — по зуби в очікуванні неминучих, потрясаючих подій найближчих, може, років або й місяців. Тим часом, американська армія розбита морально війною у В'єтнамі, обеззброєна, бо ввесь її виряд застарілий літаки стратегічної фльоти долітують свої останні дні, ракети слабші від совєтських, бази в світі під загрозою ліквідації, бо Конґрес не ухвалює потрібних фондів; без союзників, бо американські гроші їх купити не зуміли, а американська політика м'якости в світі не здобула собі їх довір'я, без респекту — бо хто буде респектувати країну, в якій кожний конґресмен чи сенатор плете, неначе в гарячці, це що йому слина на язик принесе, або що йому диктують всякого роду підозрілі «лаббіїсти» конґресових передсінків. В цій ситуації президент, відповідальний за цю країну перед її народом і перед історією, зробив єдине, що здоровий глузд наказав йому, а саме — негайно наладнати взаємини з Китаєм і створити політичний трикутник, в якому всі совєтські рахунки перекреслено одніею поїздкою до Пекіну. Комусь цей здоровий глузд не сподобавсь і за це президент терпить найгіршу наругу вже другий рік.

Москва

Якщо хтось думає, що ці клопоти справляє президентові Москва, це не може бути дальше від правди. Москва не має аж стільки впливу на американське політичне життя. Москва не послала Освалда застрелити президента Кеннеді, Москва не була в цьому вбивстві аж так зацікавлена. Москва знає дуже добре, що небезпека для неї не йде з боку Америки. Для неї небезпечніша Україна, тому Москва вбила вже чотирьох українських політичних провідників. Якщо вже сказати щось на тему совєтсько - американських відносин, то в інте-

ресі Москви сьогодні є сильна Америка, що помогла б їй шахувати Китай, на випадок, коли Москві не вдасться вибрати відповідний час на успішну превентивну війну з Пекіном. Москва неприхильно дивиться на махінації американської преси: вони їй сьогодні не потрібні політично, а вже цілком непотрібні морально й ідеологічно — мовляв, «вільна » американська преса може такі штуки виробляти з своїм президентом, — а що якби таке прийшло до голови совєтським редакторам? Це, очевидно, академічна ситуація, бо совєтським редакторам щось таке до голови прийти не може: совєтський уряд не дозволить жадній національній меншості посунути свої амбіції так далеко й так спритно.

Москва сьогодні в найбільшому клопоті за все своє існуванння. Більше, ніж за часів війни з Наполеоном, більш, як за часів удару гітлерівської Німеччини. Москва сьогодні загрожена зі сходу, і цей факт домінує сьогодні над російським думанням.

Наше 10-річчя пройде під знаком російсько - китайського конфлікту, який може й не буде в цьому десятиріччі розв'язаний. Із усіх сторін світу надходять голоси, що Москва має ще тільки рік — два або три роки часу на те, щоб зліквідувати китайську загрозу — очевидно атомовою, масивною атакою, на очах всього світу. Якщо це не станеться, вага перехилиться на бік Китаю, і під вагою його впливу — а він матиме незабаром один більйон населення! — Східня Европа почне міняти свою атмосферу, а за тим і кордони та впливи. Виглядало б логічно, що в такій ситуації, Москві повинно залежати на тому, щоб приєднати народи Сходу Европи, а в першу чергу народи самого Совєтського Союзу й прихилити їх до себе не тільки брутальною силою терору, але чимсь на зразок комонвелту співпраці й приязні. Та, бачте, так статися не може, бо це, мабуть, погребало б Україну. І на щастя, всі показники на совєтських землях підтверджують стару — престару приповідку, що коли Бог хоче когось покарати ,спершу відбирає йому розум. Москва діє сьогодні якраз всупереч всякій логіці, всякому здоровому глуздові, — чисто так, як діяв Гітлер, коли від успіхів йому голова закрутилася. Із жменьки так, званих «дисидентів» Москва зробила своєю поведінкою національних героїв не тільки для жевріючої російської опозиції до режиму, але також для поневолиних народів, в першу чергу, для України. Чужинна преса пише більше й більше про майбутнню незалежність України, і це ім'я вже сьогодні має офіційне визнання в світі. Україна вже не є "гомо новус" як було в 1918 році, і політична сторона українського визволення матиме значно полегшене завдання. А терор, що його саме тепер розпутала Москва, тільки скоріше споляризує хвилюючі маси поневолених народів, і цілком не є виключена нова масова революція при нагоді вибуху поважної війни. Це був би одинокий шлях для світу врятуватися від атомової війни, тільки чи світ матиме стільки щастя, занедбавши перед тим поневолені народи СССР майже цілковито...?

Пекін

Саме скінчились успішно нові японсько — китайські переговори, і на тлі недавнього повного неуспіху совєтсько — японських розмов це має своє дуже далекосяжне значення. Азія навертається помалу до плянетних орбіт навколо китайського сонця. Що нам, українцям, китайсь-

ко — російський конфлікт придатний, нема де правди діти, але, мабуть, час і нам задуматись над тим, що власне Пекін хоче зробити й які перспективи його виграшу в війні проти Росії — і що з цього вийде для нас?

Здається, більшість світових військовиків згідні в тому, що с ь о г о д н і Москва могла б ще масою своєї атомової зброї ліквідувати китайську загрозу; отже, постає питання: чому вона цього ще не зробила і не робить? Відповідь є тільки одна: не з гуманости, це певне. Росія не знає, чи їй удасться така атака — безкарно. Ніхто не знає, скільки бомб має Китай. А щось він вже має, без сумніву. В першій половині січня Китай офіційно зайняв становище щодо структури СССР, побудованої на принципі тюрми народів, в якій росіяни, при допомозі безоглядного терору, поневолюють населення насильно окупованих територій. Цей китайський документ є політично й дипломатично певним запереченням американської доктрини невтручання у внутрішні справи інших держав. Китай вмішався вже цілком офіційно у внутрішні справи СССР А ми знаємо, що це є Ахіллова п'ята Москви. Отже виходить, що Китай почувається досить сильним, щоб почати вже не тільки пропаґандивну, але й політичну й дипломатичну офензиву проти СССР. Слова Амальрика, за які він сидить в совєтському таборі праці, виявляються — покищо — пророчими. Що тоді буде далі? Гляньмо в майбутнє, — на основі минулого. Колись монгольська імперія, що виросла ідеологічно на китайському взорі й віддала назад Китаєві свої здобутки, поступала на шляху своїх перемог дуже логічно, хоч і дуже жорстоко: вона винищувала потенційних ворогів і підтримувала потенційних союзників. Хто буде союзником Китаю, важко нині говорити, але що ворогом будуть росіяни, в цьому немає сумніву. І що ж, якщо Китай виграє війну з Москвою: залишить він Росію, щоб мати із нею вічне мариво відплатної війни? Чи, може, в розгарі війни знищити її так, що на довгий — довгий час вона зникне з обрію европейського, й азійського — політичного життя?... Висновки повинен собі зробити сам читач. Пекін будує нову Азію — й будує її на свій лад, який треба нам студіювати, щоб зрозуміти суть і зміст цього нового вітру із сходу, бо Китай може дуже легко стати нашим сусідом за Доном. Чи Пекін хоче запанувати над всім світом знає тільки китайський провід, але над Азією панувати хоче він без сумніву. І тому в Азії мусітимуть йому покоритися -- або загинути. Чи вдасться Москві вдруге штука із поклоном до ніг монголо — китайської імперії?... Чи може Китай вже має досить великий досвід із російською «дипломатією» — про що свідчать китайські видання, мапи, довідники та підручники для шкіл. На всякий випадок, цей конфлікт принесе найбільші досі в модерній історії зміни в світі, бо справді, важко уявити собі нам, що вже не Москва диктуватиме світові із Кремля, але цілком інші люди, інша культура з іншого політичного й військового центру. До цих думок варто придивлятися вже сьогодні, бо десь у цьому конфлікті лежить і доля нашого народу й розв'язка наших політичних плянів у недалекому вже майбутньому. Якщо хтось хоче задуматись над дотеперішньою політикою Китаю, треба сказати, що він виявляє пляновану послідовність, впертість — і

китайський спокій. Дотеперішні великі противники Росії якраз цих прикмет не виявляли...

І так Сімдесять Третій передав на наших очах Сімдесять Четвертому всі свої малі й великі проблеми з тим, що малих не полагоджено, а великі наростають щораз більші й більші. Писав колись амбасадор Гендерсон, що до всіх справ треба підходити філософічно. Це було в час, коли він сидів на грані в Берліні, а Гітлер готував початок Другої Світової Війни. Цікаво, як до цих справ підходить сьогодні американський амбасадор у Москві, або, наприклад, совєтський у Пекіні? Варто усвідомлювати сьогоднішній час і події навколо нас, бо дні й місяці перед великими подіями завжди несуть із собою посмак переживаної історії. А ми знаходимось чи не в її розігнаному вже безстримно руслі.

Протягом останніх десятьох-двадцятьох років здійснено, наприклад, капітальний перегляд історії Росії та суміжних народів під кутом зору виправдання російського імперіялізму.

Те, що марксисзм - ленінізм розцінював як колоніяльний розбій та загарбницькі походи (і що справді таким було) — тепер прославляється як «доблесть русского народа». Те, що марксизм - ленінізм розцінював як ненажерливість, віроломство і безсоромне крутійство російського царату (і що справді таким було) — тепер популяризується як «блестящие успехи русской дипломатиии», як її «великие традиции» і т. д.

В. І. Ленін заявив: «Російському великодержавному шовінізмові оголошую бій не на життя, а на смерть». (В. І. Ленін: Про Україну).

Іван Дзюба

З ІСТОРІЇ ОДНОГО КУРЕНЯ

(Літописна хроніка П. Гончаренка, літературний запис Зиновія Книша)

Вступ

Тут хочу розказати історію однієї української військової частини, що зформувалася з початком німецько - совєтської війни влітi 1941 року, пройшла далекий шлях у партизанських і реґулярних боях та в іншій військовій службі аж ген до Західньої Европи і там закінчила своє життя, коли затихли гармати, замовкли скорострілии, і війна «гаряча» почала набирати нового, незнаного досі виду «війни нервів» і «холодної війни».

Власне, не можна сказати, щоб це був курінь зовсім новий, свіжо зформований у тому часі. Буде далеко ближче до правди, коли скажу, що він був продовженням чи може навіть новим втіленням патріотичної націоналістичної формації, напів військової і напівполітичної, що під впливом Організації Українських Націоналістів постала в чудовім закутку української землі, на Зеленій Буковині, і звідти рушила до столичного города Києва, щоб стати до розпорядження центральної української державної влади — була ж бо в усіх тоді надія, що така влада там або вже твориться, або в найближчому часі постане. Під леґендарною назвою «Буковинського Куреня» промаршувала ця частина від Чернівців до Києва. Застала там положення куди інакше від сподіваного, і були тоді перед нею тільки дві можливості: або розплистися в підпіллі, або споводно покоритися долі, щоб зберегти себе в цілості і стати на поклик України в свій час і в слушну годину. Вибрала вона це друге, а якими стежками повела її далі доля — про те буде сказано в цій розповіді.

1941 рік

Буковинський Курінь, що прийшов з Західньої України під керівництвом курінного Петра Войновського, високого чоловіка з вусиками, енерґійної людини, швидкої в рухах і в рішеннях. Нашу київську групу приєднано до Буковинського Куреня й поділено на сотні, чоти й рої. Сотників пам'ятаю двох: Остапенка й Ковалева; ім'я третього вилетіло з голови.

Поза звичайними військовими вправами й зайняттями, відбували ми тепер стійки по важливіших місцях усього Києва, як то млини, електростанції, водогони і т. п. При кожній вартовій групі був один нижчий німецький старшина або підстаршина.

Стало відомо, що в Житомирі вбито двох чільних українців з націоналістичного проводу, які прийшли туди разом з похідними групами. Під час однієї збірки промовляв про те сотник Остапенко і кинув обвинувачення за цей учинок на бандерівців. Наддніпрянським стрільцям ці справи були тоді мало зрозумілі.

Скоро після того зник курінний Петро Войновський. Він довідався, що Ґестапо хоче його заарештувати, і мусів зійти в підпілля. Прибула група німецьких офіцерів і перебрала командування куренем, надавши йому назву «Курінь число 115». Комендантом став майор Пфаль, заступником — гавптман Поль.

Десь у глибоку осінь, може аж у грудні, перенесено Курінь ч. 115 — хоч він у нас по-старому ще називався Буковинським Куренем — у колишні житлові приміщення міліціонерів при Левашовській вулиці. До кожної сотні й чоти приділено офіцерами одного німця й одного українця. Прига-

дую сотників-українців Остапенка й Кравця. Стрільцям видано військове взуття й латвійські однострої. Синьо-жовті пов'язки на руках мусіли ми зняти, замість них отримали звичайні білі з видрукованим порядковим числом кожного стрільця. Тільки на шапках носили стрільці тризуби, що їх потаємно отримали від друзів з похідних груп.

1942 рік

Прийшло повідомлення, що в лісах на північ від Коростеня, десь за селом Хабне, з'явилися советські партизани. Тероризували місцеву людність, кількох селян убили за відмову вступити в їхні партизанські відділи.

Негайно вислано для розвідки з Києва першу сотню Буковинського Куреня ч. 115 під командою сотника Остапенка та двох німецьких старшин. Відділ перешукував ліси два тижні й нічого не завважив. За той час советські партизани через своїх цивільних розвідників довідалися про погане озброєння Першої Сотні: стрільці мали тільки російські ґвинтівки, та ще й не було часу на вправи з ними. Усього один скоростріл — і то в руках німця. А тим часом, як виявилося потім з оповідань місцевих селян, кожен советський партизан мав по два автомати і достатню кількість ручних ґранат. В таких умовах партизани рішилися одного дня прийняти бій, засівши в кущах і на деревах. Нічого не підозріваючи, Перша Сотня зійшла зо шляху в ліс, і підпустивши українців на відповідну віддаль, московські партизани відкрили скажений вогонь і вщент розбили сотню. Вбито й того німця, що мав орудувати скорострілом. З українці убиті були: 1. Петрачук (псевдо «Існкра»), буковинець, 2. Шеремета, наддніпрянець, 3. Лазоряк. Другий німець пропав.

Зразу ж після того випадку виправлено на місце того бою Другу й Третю Сотні Буковинського Куреня ч. 115. Через Коростень доставлено їх у село Хабне, а звідти пішли вони в ліси під командою майора Пфаля, що теж ішов з розвідкою. На місці попереднього бою віднайдено всіх побитих, за вийнятком другого німця. Селяни повідомили, що партизани піймали його й забрали з собою — він був «фольксдойч» з Естонії і вмів говорити по-німецьки й по-російськи — від'їхавши на підводах у білоруські ліси.

З-поміж московських партизанів знайдено тільки одного вбитого. Перші жертви Буковинського Куреня ч. 115 привезено в село Хабне і там з військовими почестями поховано на подвір'ї місцевої церкви.

Після короткого відпочинку I і II Сотні вернулися до Києва відразу, а III Сотня аж за декілька днів. Усе заспокоїлося, курінь далі продовжував своє звичайне військове життя; лишилося тільки в пам'яті, що втрачено кілька побратимів за чужу для нас справу.

Раптом у місяці серпні того ж року Ґестапо зробило обшук у кількох стрільців, що прийшли до куреня з похідних груп, також і в сотника II Сотні Кравця. Шукали протинімецькі націоналістичні листівки. Сотника Кравця заарештовано. Кілька днів після того випадку, на збірці, один з німецьких старшин наказав усім зняти з шапок тризуби. По цьому відпав усякий сумнів щодо напряму німецької політики супроти України.

Майор Пфаль повідомив, що незадовго цілий наш курінь виїде на якесь завдання, але на зиму знову вернеться до Києва. Видано наплечники, хлібники, набійниці, паски. Почалися вправи в повному бойовому виряді кожного дня.

Цього ж літа створено ще один курінь, що дістав порядкове число 118.

Складався він з молодих хлопців, що їх набрано до праці в Німеччині по всій Україні, і приміщувався він на одному подвір'ї з нами на Левашовській вулиці.

Одного дня обидва курені, число 115 і 118, зібрано на Виноградній вулиці на подвір'ї великого, довгого на всю вулицю житлового будинку НКВД. Після коротких вправ повідомлено, що прийдуть на оглядини німецькі офіцери, й навіть будуть між ними генерали. І справді, за деякий час на подвір'я в'їхала велика колона авт, з них повисідали офіцери, оглянули здаля стрільців, приглядалися до нашого маршування зо співами й від'їхали.

Десь у 20-тих числах серпня стало твердо відомо, що наш курінь таки виїде з Києва. Куди — невідомо. День виїзду призначено на 27 серпня. Раннім ранком, ще було темно, завважили стрільці, що якісь цивільні люди вештаються по подвір'ї. Копали ями, поставили стовпи й почепили петлі. Кого ж будуть вішати? Це таке нам благословлення перед виїздом?!

Коли вже розвиднілося, по сніданку, обидва курені, число 115 і 118, поставлено підковою перед шибеницею. З Катеринської вулиці, приведено чотирьох чоловіків, босих, напівроздягнених, руки ззаду зв'язані дротом. Це були колишні стрільці другої сотні нашого куреня. Повертаючися з Хабного, вони зупинилися в Коростені в приміщенні місцевої поліції. В розмові ці чотири стрільці хвалили совєтські успіхи на фронтах. Поліцисти, що майже всі були фольксдойчі, донесли про те в німецьку жандармерію, стрільців заарештовано й передано до Ґестапо в Києві. Всі вони були колишні совєтські громадяни. Виступив офіцер Ґестапо, відчитав російською мовою вирок, і тут їх повішено. Всією процедурою керував майор Пфаль з 115 куреня.

Після екзекуції сотники по черзі доповідали про стан у своїх сотнях гавптманові Полеві. Першим доповідав сотник Остапенко. Другим виступив сотник Кравець, але гавптман Поль зупинив його і, замість нього, наказав доповідати, як сотникові, Іванові Зарічанському. За третю сотню доповідав Некрасов, колишній білогвардієць з Юґославії.

Стрільці здогадувалися, що буде лихо з сотником Кравцем. Його справді було заарештовано, а з ним ще кількох галичан і буковинців.

Про Зарічанського було відомо, що він часто хвалився своєю наукою в кремлівській військовій школі. Мабуть, попав у німецький полон. Вступив стрільцем в український курінь, був ройовим, потім став чотовим, а 27 серпня 1942 року, в останній день нашого перебування в Києві, призначений сотником II сотні. Були поголоски, що це Зарічанський подав донос до Ґестапо на сотника Кравця, тому був обшук у нього, і щось там мусіли знайти; за те Зарічанський здобув довір'я та дістав підвищення.

Перед обідом того ж дня курінь ч. 115, у повному бойовому виряді, назавжди залишив своє тимчасове приміщення при Левашовській вулиці й покинув Київ. Зимувати туди не вернувся, і хіба тільки окремі стрільці побували ще в Києві на відпустках.

Для нас приготовано вагони на вантажній станції, і, як тільки посутеніло, потяг рушив через Дніпро на Лівобережжя. Минули станції Ніжин, Чернігів, Гомель і дня 30 серпня зупинилися в столиці Білорусі, Мінську. Переночували в вагонах і 31 серпня о год. 9 ранком пройшли через місто по Московському шосе (12 кілометрів). Розмістилися в літніх військових бараках табору Меліта. Цілий тиждень переводилися військові муштри. 6 вересня, за наказом, повернулися на

станцію в Мінську й від'їхали на захід. Потяг минув Барановичі й зупинився на невеличкій польовій станції Полонка. Курінь вивантажився, і тут оголошено, що в околиці бушують большевицькі партизани; завданням куреня буде їх поборювати. Після того курінь пролісками підійшов під село Лахозва й отаборився в шатрах.

11 вересня курінь знову зібрався в дорогу й лісовими доріжками дійшов до села Єжона на постій. За кілька днів приїхали німецькі авта з патефонами й гучномовцями розвеселяти українців «рідними піснями», як «Катюшею» та їй подібними.

13 вересня курінь залишив село Єжона й прибув під село Гаць. Тут уже чекав гавптман Поль із своїм перекладачем, стрільцем Бегметюком. За наказом Поля, курінь розтягнувся в лінію і в поході чагарами й кущами прийшов до маєтку Крамполь. Був там усього один мешкальний будинок і кілька допоміжних господарських будівель; курінь стояв у шатрах. Большевицьких партизанів досі не завважено. Тільки білоруські селяни розказували, що бачили, як у лісах хтось приземлювався на парашутах.

Попри маєток Крамполь протікала річечка Лахозва і тут же близько вливалася в річку Щару. Розставлено оборонні варти над берегами річки — але партизанів і далі не видно.

16 вересня курінь ч. 115 відійшов з маєтку Крамполь і, просуваючися понад річкою Щарою, став навпроти села Угли, що розкинулося на горбі за річкою. В селі вибухла велика пожежа, і не знати було, що її спричинило. В тій околиці багато плотів, курінь пробирався крізь них, зійшовши в протилежний бік направо від села Угли, окопався перед лісом і так перебув там три дні.

19 вересня курінь, розтягнувшися довгим ланцюгом, лісами й полями досягнув битого шляху Слонік-Битень коло села Миронім. Навпроти церкви, що під горою, трохи вище на горбі лежить цегельня Рудольфа з декількома хатками. Тут, збоку від шляху, курінь знов окопався, розсилаючи розвідки на всі боки.

З-під цегельні Рудольфа в селі Миронімі курінь узяв напрям на місто Слонім, призначене як осідок штабу куреня ч. 115. До 1939 року ця частина Білорусі належала до Польщі, і тому ми стрічали там чимало поляків. Не спиняючись у Слонімі, а тільки забравши з собою групу місцевої поліції, курінь пізніше увійшов у село Н. В тому селі большевицькі партизани спалили кілька хат, що належали поліцаям. Курінь розмістився так: II сотня примістилася в сусідньому селі Сеньковщина по селянсьгих стодолах; I сотня розташувалася в містечку Деречин; III сотня стала постоєм у селі Галинка. В тих околицях засіли по лісах большевицькі партизани.

7 жовтня, з наказу військового командування, курінь пішов сильним наступом на лісисте довкілля села Голі. Партизани густо відстрілювались, і тут стався нещасливий випадок. Стрілець Бегметюк, перекладач гевптмана Поля, побачив партизана, що відбився від групи, і хотів його взяти в полон. Бегметюк пустився за ним навздогін, а партизан, ніби втікаючи, у вигідному місці обернувся й застрілив його. Знайшли ми Бегметюка другого дня вже закопаного і роздягненого. I Сотня поховала його на цвинтарі в містечку Деречині. Це була перша втрата українців Буковинського куреня ч. 115 на білоруській землі.

Почалися приготування до великого наступу куреня на село Мала Воля за річкою Щара, де оперувала велика група партизанів. Мала вона млин для свого користування. Курінь підсилено,

давши йому відділ слонімської поліції з танкеткою.

13 жовтня увечері курінь у повному складі зібрався в містечку Деречині і над ранком помаршував до Малої Волі. Щоб дістатися до села, мусів переправитися через річку на поромі, танкетка ж лишилася для можливої оборони на місці. За якийсь час почулись окремі постріли з села. Курінь заліг, а з наказу гавптмана Поля підпалено підозрілі хати. Від пожежі розірвалося багато набоїв, партизанів прогнано далеко з села, млин спалено. Завдання виконано, подано наказ відступати.

Керували цією акцією гавптман Поль і курінний Дмитренко, колишній білоґвардієць.

Большевицькі партизани завважили, що курінь відступає, й пішли в наступ, обстрілюючи нас з автоматів і навіть з гармати. Переправи поромами через річку боронив слонімський відділ тяжким скорострілом своєї танкетки, і так курінь вибрався на шлях.

Стверджено, що є тільки один поранений — стрілець Олійник дістав кулю в ногу. Під час перевірки показалося, що бракує стрільця Чижика. Другого дня селянин з Малої Волі, на наказ червоних партизанів, привіз до Деречина замордованого Чижика. Він зайшов у одну з хат у Малій Волі, там його затримали й убили. І сотня поховала Чижика поруч з Бегметюком у Деречині.

З наказу німецького командування в жовтні курінь ч. 115 розмістився так: І сотня в селі Руда Яворська, ІІ сотня в містечку Косів та в селі Трибушки; місця постою ІІІ сотні я не запам'ятав.

25 жовтня до штабу в Слонімі прийшла вістка, що червоні партизани підсилені панцерним автом, великими силами оточили село Руда Яворська й розбили І сотню. Були поранені й убиті, між ними хорунжий Рудик з Галичини. Наступного дня підібрали ми кількох убитих стрільців у самому селі Руді Яворській, перевезли в село Деревну близько Слоніма і там поховали. Решту побитих стрільців знайшли селяни на полях, похоронили на цвинтарі в Руді Яворській, потім їх перенесено під церкву.

7 листопада большевицькі партизани пішли великим наступом на село Трибушки, де стояли чоти під командою чотового Лисенка. День перед тим ці чоти дістали добре поповнення зброї й ґранатомет, тож легко відбили наступ. Годі було устійнити втрати червоних, бо всіх ранених чи побитих забрали вони з собою. В українців тільки одного стрільця Юрка Щербанюка ранила заблукана куля.

В половині листопада 1942 року одну чоту ІІ сотні, під командою чотового Ільницького та його помічника Івана Лукінюка, перенесено з містечка Косова в село Сороки над Німаном за станцією Ліда. Там перебував також сотник Іван Зарічанський. Всі — стрільці і старшини — спали в одному будинку над самим берегом Німану. Завданням чоти було пильнувати правого берега Німану та робити розвідні випади за річку, що вже замерзла, бо донесено про більші скупчення червоних партизанів у тому районі. Сутичок не було, партизани їх уникали.

Тут стався сумний випадок у чоті. Чотовий Ільницький, родом з Кагарлика, трохи підхмелений, посварився в обороні стрільців з сотником Зарічанським і чи навмисне, а чи тільки випадково розрядив ґранату, що тяжко його самого поранила. 11 грудня 1942 року Ільницький помер у шпиталі в Ліді.

В цей час німецьке командування зібрало більші сили, щоб прочистити ті терени від партизанів. ІІ і ІІІ Сотні куреня ч. 115 розставлено для оборо-

ни з правого берегу Німану. Одначе, партизанських відділів не розбито, мабуть тільки розігнано, бо вони скоро почали діяти з такою ж активністю, як і давніше.

18 грудня чоту II сотні знято з оборони над Німаном. Від'їхала вона через містечко Мости й село Мілевичі і 19 грудня вернулася до свого куреня в Деречині.

Сюди добровільно зголосився один з партизанів, заявив, що не бажає боротися по большевицькому боці, згідний битися проти них. Партизанським відділом у цій околиці командував Булак, родом з недалекого села Острова.

1943 рік

2 січня два рої II сотні в супроводі втікача від партизанів виїхали з Деречина в лісисті околиці села Острова, взявши з собою місцевого селянина Вінкентія Сончика. Їхнє завдання було викопати з криївки заховані харчі партизанів і привезти до Деречина. Ями справді знайдено, та вони вже були розкриті й порожні. Стрільці вернулися в Деречин з нічим. Дальша доля партизанського перебіжчика невідома, — його забрали німці.

Пізньою весною II сотня переїхала в касарні до Слоніма і там стояла довший час.

10 червня її поділено: одна половина пішла в село Руда Яворська, друга — до вапнярки за селом Савичі. В тій групі були 22 стрільці; офіцерами призначено німця із званням «майстри», чотового Івана Пімкіна (москаля), його заступником — чотового Івана Лукінюка, буковинця. Завданням групи було перешкоджати партизанським рухам до залізниці в напрямі на Барановичі.

15 липня в чотах, що стояли в Руді Яворській, викрито змову. Декілька стрільців - москалів зв'язалися з червоними партизанами, щоб привести їх тайком і знищити українців. Змовників було заарештовано.

Як показалося, це саме мав зробити чотовий Іван Пімкін у своєму відділі в Савичах.

19 липня поїхав до штабу в Слонімі німець — майстер, а чотовий Іван Лукінюк та ще один буковинець, Іван Миронюк, пішли на відпустку. Використав цю нагоду Пімкін, дав знати партизанам, що вночі напівоточили село. Одночасно Пімкін підступно вислав своїх стрільців на розвідку в місцевину, де засіли червоні партизани, і стрінули вони стрільців густим огнем. Убито тоді десять стрільців, поранено двох. Убиті: Іван Василенко, Гуменний, Пашуцький, Сиротенко, Черниш, Виноград, Стеценко, Лисенко, Гагамлин, Ус. Поранені: Бублик, Семен Рижій.

Стрільці, що лишилися на місці, відбивались і помалу відступали. Пімкін перед тим захопив скорострілa «Максіма», дав знак партиназам, що має його в руках, і заховався за купу дров. Партизани спалили стрілецькі бараки й подалися в ліси.

Всіх побитих стрільців на другий день урочисто поховано на цвинтарі в Слонімі.

Того ж дня, 20 липня, стягнено всіх стрільців з їхніх розпорошених стійок до міста Слоніма, і тут вони стояли до 12 жовтня.

Після того II сотню знову перенесено в містечко Деречин. Сотня придбала український прапор, його посвячено в місцевій білоруській православній церкві. Ціла сотня зфотографувалася з тим прапором перед своїм будинком. За дозволом німецької команди українці були збудували тут свій «Народний Дім» зо сценою. Все було на час готове, щоб відсвяткувати Новий Рік. На привітання Нового Року запрошено багато цивільних осіб.

1944 рік

5 лютого всі сотні Буковинського Куреня ч. 115 з'їхалися до міста Слоніма на кількаденний відпочинок.

9 лютого поїхали возами по Рожанському шосе до села Мітевичі і там ждали наказу вищого командування, куди призначать їх до акції.

15 лютого курінь минув село Боровики. Тут по хатах були розміщені кавказці, озброєні, але ще в цивільному одязі. На постій для куреня визначено село Акуніново.

16 або 17 лютого прибула в це село велика група кавказців, дехто навіть із сім'ями. Розміщено їх по хатах.

Щодня стрільці відбували розвідки на всі боки, шукаючи партизанів. Не було ніяких сутичок.

20 лютого курінь ч. 115 покинув Акуніново, залишилися там тільки кавказці. Замерзлими лісовими дорогами прибули стрільці в село Стеньовичі. І тут були кавказці, ходили групами по шляху в своїх бурках. Білоруські селяни жалілися, що кавказці ґвалтують їх жінок.

На другий день курінь знову рушив у дорогу, минув село Миронім і прибув у містечко Битень. Тут залишився штаб куреня з І сотнею, III сотня містилася в якомусь близькому селі, II сотні припало село Монцюта під самим лісом. Сотнею командував німець, гавптман Гінський, та українець, сотник Іван Зарічанський. Стрільці почували себе добре, служба була легка, відбували тільки варту.

2 березня II і III сотні з'їхалися в містечку Битені. Цілий курінь злучився з відділом білоруської поліції і з другим, складеним з німецьких фронтовиків, що мав кілька гусеничних вантажників. Уся група від'їхала недалеко залізниці в селі Доманова. В дорозі повідомлено, що запляновано велику акцію-наступ на осідок червоних партизанів, які мали своє кубло в лісі Слєзньова, в секторі ч. 24. Розставлено під лісом увесь відділ, німецька частина почала обстріл з тяжких ґранатометів на віддаль до шість кілометрів. Після цієї підготови всі вступили в ліс, провірюючи кожне дерево й кожен кущ. Незабаром між деревами показалися примітивні барачки партизанів. На них було спрямовано сильний барабанний вогонь з автоматів. Червоні не відповідали — виявилося, що встигли на час утекти. Видно було, що втікали в великому поспіху, залишаючи все, крім зброї: в кухні парувала свіжозварена страва, на подвір'ї залишені запаси харчів, багато їх викопано з землі.

Барачки спалено, вся група вернулася до Битеня. Сотні куреня ч. 115 відійшли на попередні місця постою.

Декілька днів пізніше, мабуть, 5 березня, II сотня в Монцюті завважила заграву великої пожежі за лісами. Виявилося, що червоні несподівано наскочили на Боровики й Акуніново, села підпалено, майже всіх кавказців вигублено в бою. Треба сказати, що були вони слабо озброєні, німці дали їм самі тільки ґвинтівки.

(Кінець буде)

Євген Деслав

НАЦІОНАЛЬНИЙ ГЕРОЙ ВЕНЕСУЕЛІ В УКРАЇНІ

***ВІД РЕДАКЦІЇ:** У лютому 1960 року Євген Деслав через посла Венесуелі в Еспанії звернувся до уряду Венесуелі з проханням допомогти йому дістати матеріяли про перебування Франціска де Міранди в Україні.*

Уряд Венесуелі, бажаючи підкреслити своє ввічливе ставлення до України, надіслав Євгенові Деславу дипломатичним шляхом до Ніцци державне видання спогадів Міранди — 24 томи «Архіву генерала Міранди», які тепер знаходяться в дипломатичному відділі збірки Українїки Є. Деслава і мають велику цінність.

На підставі «Архіву генерала Міранди» Є. Деслав, який добре володів еспанською мовою, уклав цей розділ «Дипломатичної Історії України».

Франціско де Міранда, венесуелець, народився в Каракасі 1752 року. Боровся за незалежність Венесуелі та інших країн Південної й Центральної Америки проти еспанських колонізаторів, був старшиною у військах Гватемалі, еміґрував до Европи через участь у змові проти еспанців.

З метою діяльности в европейських столицях для справи незалежности країн Південної Америки, Міранда робить велику подорож по Европі і 7 жовтня 1786 року прибуває з Стамбулу на кораблі «Цезаре Августо» в Херсон.

Епідемія чуми в Турції примушує його лишитись у карантині в Херсоні аж до 9 листопада. Він працює, упорядковує свої денники, студіює «Опис України» Бопляна.

Зустрічає князя Потьомкіна, передає йому рекомендаційні листи від графа де Шуазеля, барона де Гібша, графа де Лудольфа, барона де Герберта, — відомих і впливових політичних діячів того часу. Міранда подобається Потьомкіну, який запрошує його до Кременчука, де перебувають штаби й канцелярії.

З наказу Потьомкіна, в Кременчуку Мірандою опікується полковник Йосип де Рібас, еспанець, народжений в Неаполі, на службі в Україні від 1772 року. Потьомкін доручає Міранді написати працю про народи, що мешкали на північних берегах Чорного моря, дає гроші на подорож до Криму. Під охороною козаків, Міранда й де Рібас від'їжджають.

Зупиняються в Катеринославі, де гостюють у архітектора — француза Еруана, завідувача розбудовою міста. «Тільки ця нова країна може робити щось подібне!» — пише Міранда про ґрандіозні пляни Еруана, що має у своєму розпорядженні 16 тисяч примусових робітників і платить кожному лише п'ять копійок денно

Велике враження справляють на Міранду кургани на місцях колишніх боїв козаків з турками, татарами, ногайцями; вони є для нього свідоцтвом впертої боротьби козаків за вільність українського народу.

В Карасубарі Міранда оглядає й подивляє добре влаштовані табори ґренадерів Таврійського й Київського полків, зформованих з запорізьких козаків.

Місто Судак нагадує йому еспанську Ґранаду. на руїнах будинків старого Судака він знаходить герби родини Ґрімальді, Доріа, — підтвердження перебування тут ґенуезців. Недалеко від Судака, в таборі Константиноградського козацького полку, венесуелець знайомиться з графом Левком Розумовським, який гостинно влаштовує йому й де Рібасові блискуче прийняття.

На верблюдах, Міранда й де Рібас приїздять до Теодосії де, захоплю-

ться парадом Київського полку, чудово вимуштруваного, з подивугідною духовою оркестрою, складеною з 80 музиків. «Степові чорти», — так називає у своєму деннику венесуелець козаків, яких довелось йому бачити на постою в Криму.

Цілий місяць подорожує Міранда в Криму, збираючи матеріяли для праці, замовленої Потьомкіним.

Багато допомагає йому різними статистиками й цінними відомостями Кримський губернатор Касовський. Міранда повертає до Кременчука опрацьовувати здобуті відомості.

Кременчук мав вигляд столиці потьомкінського «князівства». Був переповнений чужинцями: німцями, італійцями, греками, молдаванами, що понаїздили сюди щоб дістати від «світлійшого князя» посади, концесії, землі на Україні.

Міранду знайомлять із старим Текелеєм, якого тут не люблять і звуть «Абраамович», що, певно, є натяком на його походження. Його оточують серби, які поводять себе тут, на козацькій землі, як брутальні завойовники. Міранді ці «руїнники козацтва» не подобаються.

Потьомкін посилає Міранду до Києва. Там уже чекають на царицю Катерину, що має зробити велику подорож Дніпром — побачити південну Україну. Царський численний почет вже прибув до Києва.

Зупиняється Міранда в будинку графині Браницької, небоги Потьомкіна, і вже наступного дня по приїзді з'являється у Безбородка, тодішнього міністра закордонних справ, що з численними урядовцями та головними особами дипломатичного петербурзького корпусу теж перебував у Києві.

Столиця України робить на венесуельця незабутне враження. Вона є, вживаючи його гарний вираз еспанською мовою — «реалменте гермосіссіма». Він докладно описує красу Київських церков, відзначає велику пошану до них українського населення.

На одній з київських гір з нагоди приїзду цариці була збудована трьохкутна дуже висока дерев'яна вежа. Мала вона величезний успіх: всі піднімались на вежу полюбуватись на чудесну перспективу околиць Києва.

14. 2. Безбородко представляє в Київському царському палаці Міранду цариці Катерині, яка розмовляє з ним про країни Південної Америки та Еспанію, запрошує його взяти участь в урочистому обіді, на якому є присутні міністри цариці, посли держав, київські високі урядовці, — разом 60 осіб.

Користаючись перебуванням у Києві дипломатичного корпуса, Міранда на прийняттях, які щоденно відбуваються в палацах київської шляхти, бачиться з графом Сеґуром, послом Франції, з Фітц - Гербертом, послом Англії, з послом Німеччини, — передає їм меморандум про стан Південної Америки.

На київських прийняттях багато танцюють і співають. Міранда, захоплений українськими співами, відзначає що українці мають надзвичайно приємні голоси і що українські дівчата добре танцюють.

Велику приємність йому зробила зустріч з принцем дель Вермонте-Вінтімілля, ґрандом Еспанії, 18-річним юнаком, який відбував студійну подорож по Україні. Ця зустріч дала змогу Міранді розмовляти еспанською мовою, — приємність яка не часто тут траплялась.

Граф Рум'янцев, надісланий з дорученням від цариці до польського короля, їде до Канева й запрошує Міранду поїхати з ним у подорож.

Недалеко від Києва, у Василькові, венесуельцеві кажуть, що вже почався кордон з Польщею і що Канів є рези-

денцією короля. Це боляче вражає Міранду: він знає, що ця країна раніш належала козакам, і бачить, що населення нічого спільного з поляками не має.

Зустріч із польським королем у Каневі враження на Міранду не справляє; серед поляків вже відчувається турбота про майбутність польського королівства, непевність перебування в окупованій Україні. Князь Кочубей, надісланий сюди царицею, почуває себе в Каневі краще, ніж польські пани. Зичливість українського вельможі захоплює венесуельця.

Канів має лише 800 мешканців; проти королівського палацу знаходиться будинок князя Понятовського, з парку маєтку відкривається чудовий краєвид на Дніпро. В королівських стайнях було 160 коней. Міранда пише про коней так, як тепер пишуть про нові гарні авта. Це й не дивно, бо подорож в Европу робилась з Канева до Львова здебільшого верхи на конях, а зі Львова до Відня диліжансами.

З Канева через Кагарлик Міранда повертає до Києва, працює над закінченням опису Криму, яким цікавиться Катерина. Дістає запрошення від Безбородка їхати до Москви.

Перед від'їздом з Києва граф Лев Розумовський дає Міранді листа до керуючого маєтками Розумовських у Батурині.

Лівобережжя більш подобалось Міранді, ніж Херсонщина й Київщина: гарні чисті хати, часто добре збудовані будинки, добре одягнені й увічливі люди, краще оброблена земля, розвинена індустрія, заводи, добрі коні, кремезні воли... Лише жахливо погані шляхи.

Міранда зупиняється в Ніжені, зустрічає лише чужинців: військовий комендант полковник Капуані, італієць з Плясенції, командуючий військами генерал Ельме родом з Риги, на поштових станицях — греки... Чому така несправедливість в козацькій країні?

В Батурині відчуває він, що знаходиться в осередку стародавньої великої України:

«Прибув у Батурин, колишню резиденцію славного Мазепи, гетьмана козаків України, знищений палац якого ще можна розпізнати. В цей час має свій палац теперішній гетьман Розумовський».

Венесуелець передав листа графа Левка Розумовського полковникові Денисову, який влаштував Міранді гостинне перебування в Батурині. В ньому могли мешкати 500 осіб. Головна заля «ес ґрандіоза у де буенас пропорсіонес» Бібліотека, подібної до якої венесуелець за свою подорож по Европі ніде не бачив... Кілька днів Міранда оглядав дорогоцінні книжки, величезні українські культурні скарби, які були в цій всесвітньо - знаній книгозбірні.

В Глухові, який «мав вигляд затишного німецького міста», Міранда зійшов з поштової «кибитки» і з приємністю перейшов через ціле містечко пішки.

Коло Севська, на кордоні між Україною й Росією, стояла тріюмфальна арка, звернена до Москви і збудована, щоби вітати царицю.

Від'їзд з України викликав у венесуельця смуток. «Чудова країна! Її ліси добре розподілені, не бракує ні квітів, ані води, добра форма терену, приємна конфіґурація стилів». В цих реченнях з денника венесуельця, чується любов до нашої країни.

Національний герой Венесуелі, ім'я якого є на Паризькій Тріюмфальній арці як видатного генерала французької революційної армії, Франціско де Міранда згадував Україну «незлим. тихим словом» аж до кінця свого життя...

М. М-ич

ПИТАННЯ КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ ОДВУ

Назва **Організація Державного Відродження України** точно визначає її призначення і з того випливаючі завдання. Очевидно, ОДВУ є організацією американською. ЗСА ж мають дбати про інтереси власної держави. Тому ОДВУ є організацією, яка ставить перед собою завдання сприяти й допомагати революційним силам України здійснювати природні, Богом узаконені права українського народу нарівні з іншими народами, мати свою власну державну хату, служити власній національній правді, покладатися на сили й спроможності свого творчого й трудолюбивого народу й користатися благами здобутої волі для добра й слави України й безпеки не тільки Европи, але й цілого людства.

Так! Не тільки України, але й цілого людства! Бо справа державного відродження України — справа не лише українського народу. Засада, висловлена Тарасом Шевченком в його Заповіті — «Вставайте, кайдани порвіте і вражою злою кров'ю волю скропіте» — була б невивершеною, коли б Шевченко не зформулював кінцевого ідеалу: «... і мене в сім'ї великій, сім'ї вольній, новій, не забудьте пом'янути незлим тихим словом».

Сім'я велика, сім'я вольна й нова — це визволена, повноправна національна спільнота живих, мертвих і ненароджених. Але це також нова сім'я звільнених із розваленої російської тюрми народів — націй! Це означає необхідність геополітичного простору, упорядкованого на принципах свободи кожного народу й забезпечення гідности кожній людині, незалежно від її національности, переконань, віровизнання й соціяльного стану, людині, для якої інтереси національного солідаризму гармонійно пов'язуються з інтересами державними; поняття народоправности вже буде чинником цементуючим органічну спільноту України, державу, що буде спільним добром усіх її громадян!

Ціла система нашого ідеалістичного мислення, ціла споруда нашого національно-християнського світосприймання спирається на наріжному камені вчення: «Перш було слово»! Ідея. Вже за ідеєю прийде рішення, віра в його слушність — і чин. Здійснювання. Олег Ольжич — творець Культурної референтури ОУН за доби Коновальця, організатор духового зриву нашої Срібної Землі й архітект глибоко вбудованого в Краю духового, творчо - активного підпілля Українського Націоналістичного Руху, глибоко вбудованого й укоріненого в надзвичайно складних і тяжких умовах руїни, війни й терору німецького окупанта.

Олег Ольжич — Заступник Голови Проводу Українських Націоналістів і перший між бойовиками ОУН став для нас символом ідеї й чину. Уособленням великої жертви, яку склала ОУН на вівтар визвольної боротьби свободолюбної героїчної України.

Ольжич так визначив культурну політику нашого Руху:

1) Становище націоналізму в ділянці культури базується на монізмі націоналістичної філософії та на свідомості суспільної функції в культурній творчості.

2) Український націоналізм творить культуру героїчної доби, культуру націоналістичну, що означає українську культуру, яку визначають дві координати: національність і героїчність.

Він писав: «... Вся історія України

— це боротьба двох сил: конструктивної, що скупчує українську потугу, щоб скерувати її назовні; і руїнної, що розпорошує її у взаємнім самопожиранні та несе розбиття й розклад. А вслід за цим, завжди йшло панування чужинців над Україною...»

Всебічний наступ націоналізму на цілість українського суспільного життя Ольжич висував і в ділянці культури: «Потребу спеціялізації... розгортання на широчінь її проблематики та творення нової системи, з нового світоглядового становища.

... Спираючись на наші історичні традиції, що про них свідчать наші літописи, — традиції, що їх несе наша майже тисячолітня література, мистецтво,... наша науково-освітня думка й наша національна церква, — новими очима сприймає теперішнє українство теж свою культуру народню, яка творить основу національної духовости й культури...

Коштовні скарби української народної культури мають бути повно використані в нашому житті й культурному будівництві,... бо вони становлять основу духової й культурної творчости нації та є запорукою її органічного й самобутнього розвитку...

Героїчна духовість означає стремління до національного й особистого ідеалу, де почування одиниці й загалу лучаться в ім'я спільноти...

Націоналізм бачить одиницю та її ціль в службі для суспільности, — творячи культуру повного розвитку одиниці на службі ідеї суспільности в ім'я інших людей...» Між іншим, цю засаду суспільного солідаризму поставив на порядок денний Ольжич на сторінках «Українського Вісника» в 1942 році. Він писав: ... «Духовість українського націоналізму є суверенна й самовистачальна, — вона може бути порівнювана, але не утотожнювана з іншими націоналістичними рухами...

Через свою спрямованість проти найбільш активної цитаделі старого матеріялістичного світу — Московії, Україна стягає на себе головну боротьбу за новий світ і з повноти напруження цієї боротьби черпає свою духову міць і своє провідництво».

І нарешті, одна з останніх відозв ОУН в Україні, автором якої був Ольжич, року Божого 1943-го, звучить і сьогодні так само актуально, як і 30 літ раніш.

«Віра в велику чисту правду, ясне світло високої ідеї в найчорнішу добу тримає горі людські душі, не даючи їм упасти в безодню розпуки й тліну. З неї родяться найвищі пориви й найбільші чини. Це ж струнка нова віра; віра в післанництво своєї землі надхнула українських князів, що молилися, щоб Бог їм дав за християн і Руську землю голови свої покласти і бути причисленими до мучеників...

Віра предків і віра в українську правду надхнула Зиновія Богдана й підняла року Божого 1648-го на Польщу буруни Хмельниччини.

Великою вірою горів і говорив Шевченко, і вона збудила увесь приспаний український нарід до нового життя.

Висока віра, півстоліття пізніше, вишикувала Базарських Лицарів над розритою могилою, і їх заповіт, заповіт невмирущих 1917-21 років, зродив усю сучасну українську визвольну боротьбу.

Чуємо в собі присутність великої й чинної віри. Бачили й бачимо чин наших друзів, що не вагаються в ім'я її поразити й покласти своє життя. Жива віра, віра, що не спиняється перед жертвами — та, що перемагає. Тож в найчорніший, блюзнірський час не покидає нас певність нашого остаточного тріюмфу».

Нам можуть сказати: Ольжич був речником своєї доби, був організато-

ром нашого культурного процесу 30 літ тому. Зараз ми в морі чужинних середовищ, не наших культур, ми роз порошені по теренах трьох континентів пляннети... Слушно! Але не забуваймо, що на скитальщині ми в нових умовах нашої дійсности вліті 1948 року на ідеологічній конференції ОУН, критично підсумувавши наші осяги й недоліки в культурній політиці УНРуху, прийшли до висновків і рішень, які є для нас зобов'язуючими й сьогодні. Віссю тез тієї конференції в царині нашої духовости були ствердження:

«... Всупереч волі окупантів і понад її кордони постав один суцільний український духовий материк, що його віссю стала ідея націоналізму. Поодинокі постаті, що найповніше уосіблювали цей процес: Д. Донцов, М. Зеров та до певної міри — М. Хвильовий. З половини 30-х рр. цей процес знаходить своє продовження й вивершення в рамках організованого українського націоналізму з Олегом Ольжичем - Кандибою на чолі. Український культурний процес, зростаючи разом з революцією, безпосередньо вливається в чинну революційну боротьбу й творить разом з нею єдність... У своїх найвищих проявах ця творчість, зокрема літературна, становить собою абсолютний вклад в українську культуру взагалі. Український націоналізм став рушійною й формотворчою силою всього українського культурного процесу... Тільки в духовому та ідейному оформленні українського націоналізму може українська культура повновартісно протиставитися ворогові, що має на меті зліквідувати всі прояви українського самостійного духового життя. Кожна інша віра була б неспроможна протиставитися в цій боротьбі тоталітарному натискові ворога...

Увесь дальший розвиток українського культурного процесу мусить виходити з тих чолових позицій, що були остаточно здобуті українською культурною елітою в період між обома світовими війнами. Ці позиції — про це незаперечно свідчать пройдені роки — були ідейно й організаційно визначені українським націоналізмом і завірені кров'ю його найкращих представників».

І нарешті, VII Великий Збір Українських Націоналістів, що відбувся три роки тому, стверджував, що:

«... Сучасний духово - культурний рух в Україні прикметний тим... що він намагається поєднувати національне з універсальним, бачачи Україну як інтеґральну частину цілого людства...

Передумовою політичного визволення українського народу є його духове відродження й світоглядове оформлення. Національна мова є однією з найголовніших прикмет національної культури... Результат тривалої боротьби на духово - культурному відтинку матиме свій вирішальний вплив на розвиток подій в Україні в близькому майбутньому... Культурна діяльність без виразного національно-духового й політичного спрямування, має тенденцію виродження в духовий провінціялізм, в додаток... до чийогось імперського культурного центру...».

І тут — відповідь на складне питання: «То що ж, практично, нам робити?»

Відповідь, на нашу думку, проста: Так само, як в Україні, — мусимо бути авангардом руху опору денаціоналізації нашої національної спільноти! Не лише наших власних родин і не тільки відділів нашої Організації! Бо лише широко заплянований рух опору процесам денаціоналізації нашої національної спільноти — тут і там — може зберегти наші позиції й забезпечити український визвольний рух потрібними національними кадрами революційних чинників і діячів, потрібних визвольній справі.

Любомир Винар

ДЕКІЛЬКА ДУМОК ПРО ЗАВДАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ІСТОРИКІВ

Питання завданнь українських істориків безпосередньо пов'язане з сучасним станом української науки в Україні, дослідженнями української історії в Европі, ЗСА, Канаді та інших країнах і працею українських істориків, згуртованих в Українському Історичному Товаристві, НТШ, УВАН і інших установах.

Українська історіографія в Україні перебуває в підневільному стані під диктатом партійнних постулятів комуністичноої партії. Час від часу появляються вартісні історичні праці у відповідному ідеологічному оформленні — проте це лише нечисленні винятки. Ілюстрацією сучасного стану офіційної підсовєтської історіографії є «Український Історичний Журнал», що виходить у Києві. Девятдесять відсотків матеріялів (або й більше) в тому офіціозі не має багато спільного з історичними дослідженнями - переважає партійна пропаґанда. Дослідники, які не боялися кинути виклик комуністичній партії й урядови, опинилися в концентраційних таборах. Проте, цих відважних не багато. Більшість українськьих істориків пристосувалася до вимог партії й уряду і працює під політичним тиском. Там, де немає свободи наукового досліду, не може бути мови про об'єктивну інтерпретацію історичних явищ. Коли ще, в додаток, згадаємо про систематичний русифікаційний процес в Україні, — тоді виразно видно, що українські історики у вільному світі мусять працювати подвійно: за себе і за своїх колеґ у поневоленій Україні, які не мають ані права, ані можливостей свобідного наукового досліду.

Тяжко зараз зробити точний підрахунок українських істориків, які проживають у різних країнах. Крім того, варто зазначити, що до уваги треба також брати дослідників допоміжних або спеціяльних історичних дисциплін, а також суспільних наук, які займаються також дослідженням окремих ділянок української історії. У кожному разі, можна ствердити, що в Европі, Америці й Канаді знаходиться цілий ряд дослідників, які активно працюють і збагачують своїми працями історіографію. Дехто з дослідників уживає поняття «українська еміґраційна історіографія» для означення української історіографії поза Україною, що не відповідає повністю станові наших історичних наук. Краще вживати означеня «українська історіографія поза межами України». Українські дослідники - представники різних ґенерацій українських істориків з різних університетів. Така різноманітність сприяє розвиткові сучасної української історіографії. Треба найрішучіше відкинути непродумані твердження деяких людей, що українці в вільному світі не мають належно кваліфікованих вчених в окремих ділянках українознавства. Таке твердження не лише не відповідає справжньому станові речей, але й є одностороннє, непродумане й образливе для українських

наукових установ і науковців. Коли взяти до уваги, що одним з найважливіших критеріїв оцінки науковости є саме наукові опубліковані праці, а не що інше, тоді можемо ствердити, що українські історики й дослідники суспільних наук дали поважний вклад у загальну скарбницю. Це також відноситься до інших наукових ділянок. Можна лише дивуватися, що тепер, коли відроджується, напр., в ЗСА, національна гордість окремих етнічних спільнот, а вслід за цим наново насвітлюється вклад учених даних спільнот (в даному випадку, української) у світову науку й культуру взагалі, дехто намагається на не - українському й українському форумі сбезцінити вклад і працю українських учених, які часто займають провідні місця в різних університетах і дослідчих установах. Ми зокрема коротко зупинилися над цією прикрою справою, яка має вплив на почуття неоправданої меншовартости українців і затроює атмосферу українського наукового й суспільного життя.

Якщо справа про дослідження історії України чужинецькими істориками, то треба підкреслити, що американські й европейські історики у великій мірі прийняли тенденційну дореволюційну російську схему історії Схіньої Европи, яка не узглядню є самостійности українського історичного процесу й уважає історію України дочіпкою до московської історії. Лише під кінець 1960 - их років і з початком 1970 - их зроблено вже певні поступи в цьому відношенні, і справа іторичної термінології та періодизації вже не є « табу » і обговорюється в науковій пресі. Звичайно, це лише початки: але не підлягає сумніву, що протягом деякого часу справа періодизації й термінології української історії буде обговорена, і чужинецькі дослідники зроблять певні логічні висновки й узглядн ять історичну схему Грушевського і взалі незалежної української історіографії. Оце в кількох словах деякі спостереження про теперішній стан української історичної науки. Не підлягає сумніву, що участь українських вчених на різних наукових конґресах конференціях в Европі, Канаді й Америці на інших континентах, а також упровадження українознавчих предметів у програму навчання різних університетів піднесли престиж українознавства. Якщо говорити про історію, то існування « Українського Історика» та діяльність Українського Історичного Товариства, як також інших наукових українських установ, сприяють дальшому розвиткові української історіографії. І саме в нашій статті хочемо звернути увагу на пляни праці Українського історичного Т - ва істориків у 1970 - их роках. На цьому місці ми можемо лише точніше говорити про УІТ, яке об'єднує найбільше українських істориків і дослідників допоміжних та суспільних наук.

В першу чергу, декілька загальних спостережень. Українські історуки мусять більш інтесивно включитися в наукове життя не українських професійних і наукових організацій на тих теренах, де проживають. Це саме відноситься до українських наукових установ. Жадна ізоляція себе не виправдує, а зокрема, — якщо говорити про співпрацю з професійними організаціями. Якщо мовити про УІТ, то участь в наукових конференціях американських і канадійських наукових товариств та університетів себе повністю виправдали. Навіть більше того, нас-

лідком нашої участи, а також завдяки відповідним інформаціям про « Українського Історика » в Бюлетені Американської Історичної Асоціяції, до співпраці в нашому журналі зголосився цілий ряд не українських істориків, які бажають досліджувати історію України й Східньої Европи та містити свої статті й рецензії на сторінках нашого журналу. Це уважаємо за конкретний успіх. Не забуваймо, що в Америці російські професори — історики виховали ряд американських, а не виключно російських істориків, які згодом розповсюджували й поширювали вчення своїх учителів про Східню Европу З цього можемо дещо навчитися.

Друге питання - це проблема мови, а зокрема: якою мовою українські історики мають друкувати свої праці. На мою думку, відповідь може бути виразна: праці повинні появлятися українською, англійською та іншими мовами. Сьогодні, наприклад, відомо, що цілий ряд критичних рецензій на чужомовні видання в « Українському Історику » був видавцями, зацікавленими рецензіями фахово перекладеними з української на англійську мову. Друкування праць українською мовою рівночасно впроваджує нашу мову на міжнародний науковий форум. Немає жадного поважного виправдання, щоб українські студенти (зокрема докторанти) не опанували цілком української мови й не друкували свої праці цією мовою. Також немає жадної причини, щоб українські історики й узагалі науковці. зокрема ті, які вчать по університетах, не друкували свої українознавчі праці англійською або німецькою та іншими мовами й не зробили ці праці більш приступними для ширшого кола чужинецьких дослідників. Ці справи є ясні, для тих, що активно науково працюють і беруть участь в не-українських наукових організаціях.

Тепер можемо коротко зупинитися на специфічних завданнях українських істориків. Не підлягає сумнівові, що наш обов'язок є не лише втримати, але ще більше розбудувати наш єдиний історичний журнал поза Україною — « Український Історик ». Поява журналу — це своєрідна виказка зрілости української історичної науки поза рідними землями. Рівночасно, він є форумом співпраці усіх ґенерацій українських і не-українських істориків. Звичайно, ми зробили, що було можливим, а часом навіть і неможливим, щоб наш журнал вдержався і розвинувся в поважний науковий орган. Тепер слово за українською громадою, яка повинна матеріяльно прийти з допомогою.

Однією з найважливіших справ є питання термінології та схеми історії України східної Европи. Доки цієї справи не унормується, — доти для більшости чужинецьких дослідників історія України буде завжди дочіпкою до історії Московщини. З прикрістю приходиться підкреслити, що деякі українські історики пристосувалися й « допасувалися » до російської схеми історії Східньої Европи в американських університетах і вживають терміни « російський », « Росія » на означення старо - українських пам'яток Київської України - Руси. Виправдання, які ми часами чули. що до цього їх змусили « обставини », нічого не важать. Америка - це не Совєтський Союз, де історики пишуть свої праці під терором. Тут шляхом наукової дискусії можна обговорити різні теми. включно, навіть до т. зв. « делікатних « або « дразливих »

історичних проблем. Ця « м'якотілість » деяких наших дослідників нам шкодила в минулому і шкодить тепер. На щастя, це лише вийнятки. Переважна більшість українських істориків прийняла історичну схему Грушевського за свою і, шляхом її доповнення і продовження, намагається вірно насвітлити минуле України.

Одною з найбільш занедбаних ділянок є історична бібліографія. Без систематичної реєстрації й опису видрукованих історичних праць богато цінних розвідок і матерялів губиться. Саме тому УІТ підготовляє фундаментальну ретроспективну й анотовану бібліографію історії України англійською мовою. В даному проєкті бере участь 10 дослідників, і віримо, що незабаром це потрібне видання побачить денне світло. Друге не менш важливе завдання перед українськими істориками це - виготування солідного академічного підручника історії України українською й англійською мовами. Загальні підручники до історії Росії ростуть, як гриби по дощі. А ми дотепер лише спромоглися на перевидання англійською мовою популярних, але заразом перестарілих підручників Дорошенка й Грушевського. І тут знову ж УІТ вже розпрацьовує плян даного видання, в якому буде співпрацювати цілий ряд українських істориків.

К о ж д и й період української історії вимагає переоцінки числених монографічних досліджень. Зокрема період Київської України - Руси, представлений у кривому дзеркалі совєтськими й західними істориками, мусить дочекатися поважних студій українських істориків. Якщо говорити про дослідження усіх періодів історії, то, на нашу думку, « Український Історик » є доброю творчою кузнею для різних авторів. При цій нагоді хочемо також підкреслити, що українські докторанти можуть брати за теми своїх праць окремі питання української історії. Чи не дивно, що дотепер в англійські мові не опрацьовано солідних студій про Б. Хмельницького, І. Мазепу, П. Конашевича, Т. Шевченка, М. Грушевського, І. Франка й цілого ряду інших провідних діячів України ?! Мова тут в першу чергу про головні постаті нашої історії. Дуже добре, що Українське Академічне Видавництво започаткувало англомовну серію наукових монографій з різних ділянок українознавства. Це заповнить поважну прогалину в англомовній українознавчій літературі. Без зайвого шуму робиться конструктивне діло.

Окрему ділянку становлять архівні видання й дослідження нових архівних матеріялів. Дуже богато в цьому напрямі зробив Український історичний осередок в Римі. У різних закордонних архівах і бібліотеках знаходиться ще ціла низка недосліджених матерялів — знову ж, відкрите поле досліду для українських істориків.

Отже, бачимо, що є численні завдання й конкретні пляни. Українські науковці повинні звернути увагу на наукову критику чужоземних концепцій про історію України і взагалі активно реагувати на всі фальшиві й тендеційні інтерпретації українського історичного процесу. Не підлягає сумніву, що вже багато зроблено, але перед нами ще багато праці. Під кінець хочемо висловити заклик до співпраці для всіх українських вчених, які розуміють вагу розвитку української історичної науки поза межами України. Не сумніваємося, що успіх буде за нами.

З РЕЛІГІЙНОГО ЖИТТЯ

Пастор Володимир Боровський

УКРАЇНСЬКИЙ ЄВАНГЕЛЬСЬКИЙ РУХ НА ПОКУТТІ

Автор цих рядків не походить з Покуття. Він народився в тій частині Поділля, що була колись під Росією, а виріс на Волині. В 1920 році більша частина Волині опинилася під Польщею, і це почало з часом зближувати Волинь з Галичиною. Як саме автор попав у близький зв'язок з Коломийщиною, про те має бути тут мова.

В той час Волинь саме пробуджувалася до українського національного життя, але всюди ще всевладно панувала в ній російщина. Діялося це і в Православній Церкві, і між різними сектами, що буйно тоді ширилися по Волині. Сюди належали і євангельські християни, баптисти, п'ятидесятники й інші. В них не тільки вживалася в Богослуженнях російська [1]) мова, але й уся їхня література, включно з Біблією, була писана тією мовою. Сам автор з часом прийшов до того переконання, що цей рух у своїй основі був здоровим проявом, бож мусів виходити з глибоких потреб душі українського простолюддя, але ніяк не міг погодитися з тим, щоб він став знаряддям русифікації чи асиміляції українських народніх мас, для чого росіяни, наші «малороси» й інші чужинці його використовували.

Для автора стало великим відкриттям, що в далекій Коломийщині в 1925 році розпочався український євангельський рух, керований свідомими українцями, що також почали там видавати український євангельський журнал під назвою «Віра і наука». Автор з кількома своїми приятелями постановили нав'язати контакт з тими українськими протестантами. Особливо цікавило їх те, щоб отримати від них якнайбільше української євангельської літератури для поширювання її між цими зросійщеними евангельськими течіями на Волині. Це вдалося зробити, але наслідки були такі, що й сам автор та його ближчі приятелі згодом опинилися в лавах українського євангельського руху і навіть стали проповідниками Української Євангельсько - Реформованої Церкви. Вони також перенесли цей рух з Галичини на Волинь.

Під кінець 1926 і в початках 1927 року авторові прийшлося побувати в самій Коломиї, а в роках 1932-1933 він навіть жив у тому місті, працював у довколишніх євангельських громадах і видавав український євангельський місячник «Сіяч». Коломийщина йому дуже сподобалася своєю українською національною свідомістю й доброю зорганізованістю української людности. Він відкрив, що це точнісінько той самий нарід, що й на Волині, тільки сотками років розділений чужими кор-

---

1) На прохання автора затримуємо скрізь термінологію: російська мова, російський нарід, росіяни і т. д. Редакції залежить на становищі, що скрізь на тих місцях треба б уживати: московська мова, московська національність, московський нарід і москалі. «Росія» та всі похідні з того кореня слова відносяться не до московського народу, але до його держави, що включала в себе багато інших національностей, і перестала існувати з упадком династії Романових. Факт, що самі москалі себе називають «рускими», а свою країну «Росією», нічого тут не міняє, бо в різних мовах маємо інакші означення їхніх сусідів від тих, що їх ці ж сусіди вживають у себе.

донами; нарід, що не стратив своєї душі і вдачі. Найбільше йому впадала в вічі подібність прізвищ наших людей, бо ті прізвища, що він знав у своїй околиці на Волині, чув він на кожному кроці й тут.

Започаткували український евангельський рух на Покутті кілька осіб, що надзвичайно різнилися своїм походженням і станом. Першим з них був адвокат з Городенки д-р Роман Морозович, якому вже довший час, бо ще з університетських років, імпонувала Євангельська Церква. Другим був греко - католицький священик, Володимир Федів, парох Камінок Малих біля Коломиї. Він симпатизував з Українською Автокефальною Православною Церквою в Україні і без згоди свого епископа, Григорія Хомишина, почав запроваджувати літературну українську мову в Богослуженнях у своїй парохії, а через те попав у конфлікт із своєю церковною владою. Третім був селянин із села Молодятина, Роман Кваснюк, що, бувши в російському полоні під час Першої Світової війни, познайомився там з евангелизмом і почав його ширити в своєму селі.

Священик Володимир Федів і д-р Роман Морозович сконтактувалися з Українським Євангельським Об'єднанням у Північній Америці, де були згуртовані різні українські евангельські громади, що стояли в зв'язку з Пресвітерськими Церквами Америки й Канади. Між пасторами тих громад особливо вирізнялися такі постаті, як пастор Дмитро Галенда з Пітсбурґу, пастор Василь Кузів з Ньюарку, Н. Дж., пастор Павло Крат, Іван Бодруґ з Торонта й інші.

Пастор Василь Кузів походив з села Денисова на Поділлі, народився 3 лютого 1887 і помер 24 липня 1958 року. Скінчив гімназію в Бережанах і вийшов звідти свідомим українцем. Ще молодою людиною на початку цього століття виїхав до ЗСА. Тут він згодом зацікавився евангельським християнством і скінчив Богословську Семінарію. Кількакратно виконував обов'язки пастора в Українській Пресвітерській Церкві в Ньюарку, Н. Дж., а також був довші роки професором українознавства в українському відділі Блюмфільдського Коледжу й Семінарії в Нью Джерсі. Належав до чільних діячів Українського Євангельського Об'єднання в Північній Америці. Був близьким приятелем д-ра Льонгина Цегельського та проф. Михайла Грушевського.

Пастор Павло Крат — це колишній підпільний революційний діяч в Україні під-російською займанщиною. Походив він з Полтавщини, народився 10 жовтня 1882 і помер 27 грудня 1952 року. Переслідуваний за свою революційну діяльність, він спершу втік до Галичини, брав участь у студентських заворушеннях у Львівському університеті, був змушений рятуватися виїздом до Канади. Тут найперше працював з рамени соціял - демократичної партії між українським робітництвом, але скоро після 1918 року прийшов до отверезіння, раз на все покінчив зі своєю попередньою діяльністю й став на виразні українські національні позиції. Скінчивши протестантське Богослов'я в Вінніпеґу, віддався українській евангельській церковній праці.

Слід згадати, що пастор І. Бодруґ, народжений 1874 р., походив з села Березів Вижній, отже, був родом з Коломийщини. Він виїхав 1897 року до Канади і там, з деякими близькими своїми земляками, як Іван Неґрич і Кирило Ґеник, робив усі можливі старання, щоб допомогти наладнати життя наших поселенців у новій країні. Він помагав Іміґраційному Урядові в розселенні наших людей, в організації

шкільництва для українських поселенців, а згодом почав організувати «Незалежну Руську Православну Церкву», що була неначе предвісницею пізнішої Української Автокефальної Церкви і в Україні, і в Північній Америці. Сам він був прихильником далекойдучих церковних реформ в існуючих історичних церквах між українцями, і це було причиною, що він пізніше став на виразних протестантських позиціях. Йому особливо сподобалася шотляндська Пресвітерська Церква, з уваги на її строго першоапостольський, національний і демократичний характер, але він був проти всякого сліпого пересаджування чужих протестантських обрядів на український ґрунт, схилявся до створення Української Реформованої, або краще — Зреформованої Церкви, що рахувалася б з кращими надбаннями й традиціями українських історичних церков, наскільки вони не суперечні були б, на його погляд, з духом Христової науки.

Прибувши до Канади з отриманою в краю освітою вчителя, він тут ще закінчив університет і Богословську Семінарію. Був першим українським народним учителем, зорганізував 36 шкіл для українців у Саскачевані на доручення канадійського уряду та був перекладачем при Імігpаційному Уряді.

Поза тим, що через свої релігійні переконання він став сильно контроверсійною постаттю, він користувався великою пошаною серед більшости українців Канади. Його знали як людину глибоких християнських переконань і щирого патріота свого народу.

Постать його і праця ще мало досліджені, але писав він багато різних статей і друкував їх в українській канадській пресі. Зокрема, важлива його праця «До історії Незалежної Православної Церкви в Канаді, роки 1903-1913». Вона ще не опублікована окремою книжкою. Він склав перший українсько — англійський словник, написав драму «Убійники» та оповідання з життя карпатських опришків «Ходан». Переклав книжку Джона Буньйона «Подорож Паломника», переклав требник Англіканської Церкви на українську мову, перекладав теж з англійської на українську мову пісні, що тепер співаються в українських євангельських Богослуженнях. Він був одним з основників «Канадійського Фармера» в 1903 році та «Ранку», що пізніше виходив під назвою «Євангельського Ранку», в 1904 - 1905 роках.

Дослідник міг би знайти доволі матеріялу про нього в давніх річниках української канадійської преси і на тій основі оцінити як слід цю рідкісну, заслужену й цікаву постать коломийської землі.

Українське Євангельське Об'єднання в Північній Америці постановило підтримати заходи тих осіб, щоб розпочати в Західній Україні український церковно - реформаційний рух, що потім оформився в Українську Євангельсько - Реформовану Церкву. До краю виїхали на розвідини пастори Павло Крат і Василь Кузів. Пастор Павло Крат залишився в краю на дальшу працю, а пізніше, десь під осінь 1925 року, приїхав йому на допомогу з Америки пастор Лев Бучак зі своєю дружиною - діяконисою Марією. Пастор Павло Крат перебував у Галичині до 1932 року, а пастор Василь Кузів приїхав до праці в Західній Україні в 1933 році й очолив у 1935 році Українську Євангельсько - Реформовану Церкву як її Суперінтендант, цебто, як єпископ.

В Коломиї виходив до 1939 року журнал «Віра і Наука». Редакторами його були пастори Павло Крат, Володимир Федів, Лев Бучак, а також добродій Василь Микитчук і д-р М. Кос-

тів. Якийсь час пастор Волод. Федів видавав журнал «Українська Реформація», а пастор Теодосій Довгалюк і Володимир Боровський видавали півтора року «Сіяча».

Наклад кожного з тих журналів виносив тисячу примірників. Співробітниками було багато різних визначних українських євангельських діячів, але не бракувало також перекладів з інших мов, зокрема з англійської, німецької, чеської, російської й польської. Був також багатий відділ дописів та листування з редакцією. Співробітники й дописувачі походили з цілої тодішньої Західньої України та Північної Америки. Діячі українського євангельського руху були дуже зацікавлені в піднесенні нашого народу не тільки духовнім, але й національно-культурнім та економічнім. Тому часто містилися в євангельській пресі статті на сільсько - господарські та інші теми. В різних місцевостях можна було бачити наслідки тієї праці. В Воскресінцях коло Коломиї жив Іван Винничук, що під цим впливом зумів дуже добре й модерно розбудувати своє городництво, що приносило йому чималий дохід.

Провід Української Євангельсько - Реформованої Церкви містився також у Коломиї. При вул. Дідушицьких ч. 9 було побудовано Українську Євангельсько - Реформовану Церкву, і там був його осідок. Там же містилася редакція й видавництво, що видавало українську євангельську літературу. З головних українських євангельських видань можна тут згадати український євангельський співаник «Книга Хвали», «Іван Гус» Зенона Бачинського. «З історії релігійної думки на Україні» проф. Михайла Грушевського (видано коштами Українського Євангельського Об'єднання в Північній Америці), «Гайдельберзький катехизм», скорочене видання «Інституції або навчання християнської релігії» Івана Кальвіна, «Звідки взялася і що то є євангельська віра? д-ра Льонгина Цегельського. Пастор Володимир Федів видав також требник для української євангельсько - реформованої Церкви. Там же друкувалися й менші брошури.

Громади цієї Церкви були на Покутті в таких місцевостях: Коломия, Молодятин, Раківчик, Слобідка Лісна, Підгайчики, Іспас, Воскресінці, Камінка Мала, Турка, Ценів, П'ядики, Утороци, Залуче над Прутом, Корнич, Замулинці. З Коломийщини цей рух перекинувся в Косівщину — громади в Косові та в Пістині, — в околиці Заліщик — громада Задубрівці; а далі — в громади Заріче, Добротів і Підлісне коло Делятина. Не згадуються тут церковні громади, що постали на Поділлі, у Львівщині й на Волині. В той спосіб Коломия стала центром українського церковно - реформаційного руху.

15 вересня 1935 року українські євангелики в Західній Україні святкували десятиріччя свого руху. Тоді відбувся вулицями міста Коломиї величавий процесійний похід від Української Євангельсько - Реформованої Церкви до німецької Євангельської Церкви на Баґінсберґу, де в 1925 році відправлялися перші українські євангельські Богослуження. Поза якою тисячкою українських євангеликів, у цьому поході взяло також участь поважне число закордонних церковних достойників з Канади, Англії, Швайцарії, Німеччини й Голляндії. Королева Голляндії прислала на ту урочистість свій привіт. Того ж дня відбулася ординація першого Єпископа Українсько Євангельсько - Реформованої Церкви, пастора Василя Кузева.

Відтоді помітилася зміна в недовірливому ставленні багатьох українців інших віровизнань до українського є-

вангельського руху. Відпали дотепе рішні різні упередження, бо люди пересвідчилися, що постала сила, і її годі спинити в розрості, та що цей рух стоїть виразно на українських національних позиціях, і тому нема від нього загрози дальшому духовому й національному розвиткові українського народу. Наслідком тих упереджень траплялися давніше неприємні випадки й витворювалися прикрі ситуації для українських евангеликів і для їхніх церковних робітників. Наведемо кілька прикладів. 9 квітня 1926 року хтось напав на протестантських проповідників між Печеніжином і Молодятином, коли вони їхали на Богослуження до Молодятина. Поважніше потурбовано тільки шурина пастира Володимира Федева, Клима Стефанова, що їх супроводив. Хоч про напад повідомлено поліцію, вона тим не перейmалася. І пастор Лев Бучак, що жив якийсь час у Молодятині, не їздив до Коломиї ближчою дорогою через Печеніжин. Він мусів іти горами до залізничої станції в Саджавці, з уваги на небезпеку нападів.

Одного дня відбувався похорон немовляти в селі Іспасі, що ним керував автор цих рядків. Було це десь 1932 або 1933 року. Коли похоронний похід підійшов до цвинтаря, кілька місцевих селян його туди не впустили, хоч цей цвинтар був власністю громади. Труну з дитиною залишено під брамою цвинтаря на відповідальність війта села. Тільки на другий день з повітового староства в Коломиї прийшов наказ війтові не робити труднощів у похороні. Дитину поховано на цвинтарі, і навіть паламар греко-католицької церкви під кінець цього похорону почав дзвонити на дзвінниці, хоч йому це пізніше було заборонено.

Інший характер мав похорон у Підгайчиках. Одна католицька жінка, що придивлялась до евангельських похоронів, виявила бажання, щоб по її смерті поховали її евангелики. Не минуло й року, як вона померла, а перед смертю ще раз підтвердила, що бажає евангельських похоронів. Був це великий похорон, багато на ньому було присутніх, але все відбулося врочисто і без будь-яких перепон.

Коли вже згадано про чужинецьких учасників ювілейного евангельського походу в Коломиї, то слід ще додати, що різні визначні церковні протестантські діячі інших країн інтересувалися не тільки розвитком того руху, але й долею українського народу, і тому часто відвідували Західню Україну. Насамперед, приїхав з відвідинами пастор д-р Сильвестер В. Бич, що до його парохії належав колись американський президент Вудров Вілсон. Визначний діяч Світової Ради Церков, д-р Адольф Келлер з Женеви, був кілька разів у Галичині, а також багато інших достойників. Вернувшись у свої країни, вони інформували свої народи про положення українців. Багато на цьому полі зробили українські евангельскі студенти, що студіювали в різних Европейських країнах.

З Коломийщинни вийшли такі українські евангельські проповідники: Іван Гуцуляк з села Воскресінці, що скінчив свої студії Богослов'я в Оломуці на Чехо-Словаччині, Микола Жураковський з Коломиї, що кінчав студії у варшавському університеті. Там же студіював Володимир Лехник з Воскресінець і М. Ґеник-Березовський з Березова Вижнього. Декілька українських дівчат було вислано до протестантських шкіл домашнього господарства в Західній Польщі. Не треба забувати й про пастора Андрія Максимюка з села Саджавка, що довші роки працював у селі Кобиловолоках на Поділлі. Він єдиний безперервно до 1945 року працював під большевика-

ми як пастор, витерпівши жахливі переслідування. Забрали йому тоґу й Біблію та наказали платити непосильні податки, аж поки не помер він тамже, в Кобиловолоках, 1945 від якоїсь пошесної недуги.

Також з Коломийщини походив студент Богослов'я Олекса Ферлей.

Приязно висловлювався про український евангельський рух один з визначних швайцарських насторів, д-р Бурґгардт Ґантенбайн. Тому, що Українська Євангельська Реформована Церква, до часу своєї повної леґалізації, мусіла користуватися правною опікою Євангельсько - Реформованої Церкви в Польщі, дехто поширював злобні й тенденційні поголоски, наче б то поляки зацікавлені в поширюванні між українцями евангелизму, щоб з часом використати його для асиміляції. Коли ці чутки дійшли до пастора Ґантенбайна, він сердечно посміявся з того й заявив, що якби дійсно будь-хто захотів щось таке робити, то швайцарці перші виступили б проти того з найголоснішим протестом.

Визначнішими діячами з народу в українському евангельському русі були: Іван Винничук з Підгайчиків, Іван Стефанців з Воскресінець, Карло Березюк, Роман Діденко, Дмитро Червінський і Володимир Стрільбицький з Коломиї, Іван Петращук з Підліснева й інші. Це були люблені й поважані люди, наскрізь здоровий душею елемент. Вони мали відвагу жити згідно зі своїми переконаннями і з ними не гаїлися, чого не раз бракувало навіть освіченим людям. Наприклад, Роман Діденко, колишній нижчий судовий урядовець з Коломиї, часто був відповідальним перед владою редактором евангельських часописів. Їх влада не раз конфіскувала, і він не боявся фіґурувати, хоч сам ніколи нічого в них не писав. Роман Кваснюк, хоч був звичайним, здавалося б, гуцулом, але частенько проповідував на українських євангельських богослуженнях і був невідмінним членом консисторії Української Євангельско - Реформованої Церкви.

До сьогодні автор не може забути, як на одному церковному з'їзді ці селяни, представники різних громад, ночували на соломі в одній із кімнат евангельського церковного будинку в Коломиї, разом з автором. Це була найкраща нагода заглянути в душу наших людей і їх зрозуміти.

Дуже близько ціквився евангельським рухом і помагав йому в розвитку покійний д-р Антін Крушельницький, що пізніше виїхав до СССР і там загинув.

Незабутнім споминoм для автора лишається його гостина в часі різдвяних вакацій в родині пастора Володимира Федева, де він уперше познайомився з синами й дочками пастора і мав нагоду почути чудовий спів українських колядок, що в тому часі ще не були поширені в його околицях на Волині. Тоді ж познайомився він і з д-ром Антоном Крушеньницьким, що в тому часі був директором приватної жіночої жидівської ґімназії в Коломиї.

Польська влада дуже косо дивилася на розвиток українського евангельського руху й кидала йому колоди під ноги. Але найсильніший удар завдали Українській Євангельсько - Реформованій Церкві большевики після приходу в Західню Україну 1939 року. Тоді почалися супроти Євангельської Церкви жорстокі репресії. Частина проповідників була змушена податися на захід, між ними пастор Микола Жураковський з родиною; частину було арештовано, а інші, сяк-так животіючи, ледве могли проявляти будь-яку церковну діяльність. Тоді в таємничих обставинах загинув проповідник Роман Барна з Обертина. Як роз-

казують, він вибрався в дорогу на мотоциклі. Хтось його тоді й застрелив. Мав він хворого батька, вчителя-емерита, вся родина боролася з поважними життєвими труднощми, і втрата сина Романа була дальшим сильним ударом по її долі.

Дещо ожив український євангельський рух після приходу німців у 1941 році. Всюди відновилася праця, й ожили громади. Бракувало тільки церковних робітників, що були частинно в Західній Европі й не мали можливости вернутися назад. Але ті проповідники, що уціліли в Галичині, як Іван Журило та Іван Гуцуляк, робили все, що було в їхніх силах, щоб доглянути церковну працю.

Коли ж большевики знову вернулися в Коломийщину 1944 року, вони якийсь час толерували український євангельський рух, а потім «порадили» йому «возсоединитися» з російською православною церквою, що й сталося пізніше. Пастор Володимир Федів став десь у Галичині священиком тієї Церкви, а д-р Роман Морозович — дяком. Пастора Миколу Жураковського заслано на Сибір з родиною, а коли він вернувся по десяти роках примусових робіт, то зробився православним священиком у якомусь селі коло Косова. Церковний будинок української євангельсько-реформованої Церкви в Коломиї большевицька влада передала православним росіянам на їхню парохію. Але українські протестанти, що вийшли у вільний світ, лишилися вірні своїй вірі й чекають часу, коли над рідним краєм засяє сонце волі, щоб знову вільно там було жити, діяти й молитися.

НА ПРЕСОВИЙ ФОНД «САМОСТІЙНОЇ УКРАЇНИ» ЗЛОЖИЛИ:

Д-р Богдан Запутович — 10 долярів, Михайло Байрак — 5 долярів, М. Кавка — 5 долярів, М. Калька — 5 долярів, І. Кутко — 5 долярів, Михайло Петрига — 3 доляри, Т. Женчук — 2 дол., В. Прийма — 2 дол., Роман Шраменко — 2 дол.

Щиро дякуємо!

УВАГА!

Річна передплата «Самостійної України» виносить — 10 долярів.
В подрібній розпродажі один примірник коштує $1.75.

Адміністрація «Самостійної України»

Printed by:
UKRAINIAN - AMERICAN PUBLISHING
and PRINTING CO. INC
1315 West Chicago Ave   Chicago, Ill. 60622 USA